

UDC 930.84(5):[378.2:378.4](477.83-25)“192/193”

FEATURES OF MASTERS IN ORIENTAL STUDIES PREPARATION AT JAN KAZIMIERZ UNIVERSITY IN LVIV

Roman Tarnavskiy

DSc (History), Associate Professor

Department of Ethnology

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine

roman.tarnavskiy@lnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7817-6730>

The article, based on archival materials from the State Archives of Lviv Region, analyzes the training of masters in the field of Oriental studies at Lviv University during the interwar period as a basis for forming scientific schools of professors Z. Smogorzewski, A. Klawek, S. Stasiak and W. Kotwicz.

The author investigated that 25 scholars received the degree of Master of Philosophy in Oriental studies from the time of its introduction by the Ministry of Education of the Poland Republic (1927) and until the autumn of 1939 at Lviv University (among them leading orientalists M. Lewicki, F. Machalski, L. Skurzak, A. Kunst, Ye. Zavalynskiy). A number of others (in particular, O. Pritsak) worked on obtaining this degree.

The author emphasizes that the training of masters in the field of Oriental studies was comprehensive – philological and historical, and covered the problems of linguistics, history of literature, history, ethnography, geography, philosophy, Religious studies, etc. The degree of particular area depended on the group chosen by the student – language (Altaic language researcher M. Lewicki), history of literature (semiticists J. Bär, L. Gutman, I. Schenker, indologists E. Gruber, A. Kunst, M. Oderfeld) or history (researchers of the history of the Middle East J. Baruch, H. Buchman, R. Günsberg, J. Klinger, N. Kudesch, A. Kwellner, F. Machalski, M. Steiner, A. Woronowicz, J. Salz, turkologists S. Aleksandrowicz, Ye. Zavalynskiy, R. Zdzieński, specialists in Mongolian studies W. Frantz, R. Wilbach, indologist L. Skurzak).

The system of master's exams prompted to the combination of several fields of Oriental studies during the student's professional training (for example, Arabic and Iranian studies, Iranian studies and Indology, Mongolian studies and Turkology, Turkology and Arabic studies, etc.). The preparation of the master's thesis was to promote the development of students' skills to work with sources (in particular, to translate them from Oriental languages, critically interpret the material), analyze historiography, apply a variety of research methods.

Keywords: Oriental studies, Master's degree in philosophy in the field of Oriental sciences, Lviv University, Zygmunt Smogorzewski, Władysław Kotwicz, Stefan Stasiak, Aleksy Klawek

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ-СХОДОЗНАВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТІ ЯНА КАЗИМИРА У ЛЬВОВІ

Р. Б. Тарнавський

Вступ. На середину 1920-х років у тодішній Польській Республіці було декілька головних сходознавчих центрів: 1) Університет Яна Казимира у Львові та Польське орієнталістичне товариство, засноване у Львові 1922 р.; 2) Ягеллонський університет у Кракові; 3) Варшавський університет і Східний інститут у Варшаві (діяв з 1926 р.).

© 2022 R. Tarnavskiy; Published by the A. Yu. Krymskiy Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Кожний з цих осередків мав свою специфіку. Наприклад, університети різнилися за наявністю/відсутністю та рівнем розвитку в них тих чи інших галузей сходознавства; визначальним чинником тут був викладацький склад. Зокрема, професор Владислав Котвич (викладав сходознавство в Санкт-Петербурзі/Петрограді), обираючи між Ягеллонським університетом та Університетом Яна Казимира у Львові, спинився на останньому, чим посприяв становленню у Львові алтаїстичного осередку. У Кракові провідним сходознавцем залишився знавець турецької, арабської та перської філології Тадеуш Ковальський, якого вважають творцем краківської орієнталістики. Від середини 1920-х років у Варшавському університеті розпочав викладати колишній професор Львівського університету семітолог Мойжеш Шорр (уродженець Перемишля; сходознавчу освіту здобув у Відні та Берліні). В Університеті Яна Казимира у Львові замість єдиного до того напрямку “Семітська філологія” від останньої третини 1920-х років існували два окремі напрями: арабістика (представляв професор гуманітарного факультету Зигмунт Смогожевський) та гебраїстика (професор теологічного факультету, уродженець Познанщини Алексій Клявек). Додамо, що З. Смогожевський, як і В. Котвич, походив з теренів сучасної Литви та був випускником факультету східних мов Петербурзького університету, де й розпочав свою викладацьку кар’єру. Вибір між Львівським і Варшавським університетом на користь останнього в середині 1920-х років зробив індолог Станіслав Шаєр, який надалі сформував варшавський індологічний осередок та впливав на розвиток сходознавства у Варшаві загалом. Перетворення Університету Яна Казимира у Львові на провідний центр індологічних студій, започатковане ще професором порівняльної граматики індоевропейських мов та індійської філології Анджеєм Гавронським, відбулося завдяки уродженцю Варшави, вихованцю багатьох європейських університетів Стефану Стасяку [Szkice z dziejów polskiej orientalistyki 1957, 1966, 1969, 2010, 2013, 2015; Козицький 2007b; Козицький 2017; Olszowska 2018].

Аналіз діяльності сходознавчих осередків міжвоєнної Польської Республіки дає підстави стверджувати, що значна увага у відновленій державі до орієнталістики була зумовлена, серед іншого, намаганням встановити чи активізувати зв’язки з країнами та народами Сходу. Зокрема, Східний інститут у Варшаві мав виражений політично-ідеологічний вектор діяльності, а в університетах сходознавці викладали й для майбутніх правників-міжнародників і дипломатів. Наприклад, на дипломатичних студіях Університету Яна Казимира у Львові, що в 1930-х роках діяли на факультеті права, можна виокремити напрям “Проблеми Сходу та східні мови”. Його представляли професори і лектори східних мов гуманітарного факультету З. Смогожевський і В. Котвич, Ібрагім бен Бануг Шейх, Ахмед бен Хадж Куйдер Харбі та Мохамед Агабек-заде Садик-бей (у 1919–1920 рр. був заступником міністра внутрішніх справ Азербайджанської Республіки), а також як запрошені викладачі професор Варшавського університету Ян Яворський і радник Міністерства закордонних справ Республіки Польща Ян Фрилінг [UJK. Program (spis) wykładów 1930/31, 15; 1931/32, 21–23; 1932/33, 19–22; 1933/34, 19–22; 1934/35, 17–20; 1935/36, 17–21; 1936/37, 15–19; 1937/38, 15–19; 1938/39, 15–19].

Зважаючи на багатовекторність проблематики, пов’язаної з розвитком сходознавства в міжвоєнній Польщі, вона знайшла висвітлення в багатьох дослідженнях. Виокремимо насамперед багатотомну колективну працю “Замальовки з історії польської орієнталістики” (“Szkice z dziejów polskiej orientalistyki”) [Szkice z dziejów polskiej orientalistyki 1957; 1966; 1969; 2010; 2013; 2015].

Що стосується історіографії сходознавчих студій безпосередньо у Львівському університеті, то ще 1980 р. його випускник, а на той час – професор-емерит Ягеллонського університету Тадеуш Левіцький опублікував статтю “З історії львівської орієнталістики” (“Z dziejów orientalistyki lwowskiej”), де коротко схарактеризував сходознавчі професорські кафедри та орієнталістичний інститут Університету Яна

Казимира у Львові [Lewicki 1980]. На початку 1990-х років у провідному сходознавчому журналі України “Східний світ” опубліковано статтю Яреми Полотнюка “Сходознавство у Львівському університеті”, у якій відомий перекладач та учений-іраніст найбільше уваги присвятив саме міжвоєнному періоду (крім професорів-сходознавців і лекторів східних мов, у розвідці згадано деяких їхніх найвідоміших учнів – науковців та університетських професорів) [Полотнюк 1993, 126–129]. Нині комплексним дослідженням історії сходознавчих студій у Львівському університеті займається доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн ЛНУ імені Івана Франка Андрій Козицький, авторству якого належить значна кількість ґрунтовних статей, що стосуються різних аспектів теми [Козицький 2002; 2007а; 2007b; 2010а; 2010b; 2017; 2018–2019]. А. Козицький також є автором статей про професорів-сходознавців Львівського університету до довідкових видань – біобібліографічного словника “Сходознавство і візантологія в Україні в іменах”, підготовленого Інститутом сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України [Сходознавство і візантологія... 2011], та двотомної праці “Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка” [Encyclopedia 2011; 2014]. Окремі аспекти з історії розвитку сходознавства у Львові в міжвоєнний період можна почерпнути з розвідки Данила Радівілова [Радівілов 2013]. Порівняльну характеристику сходознавчих осередків Університету Яна Казимира у Львові та Ягеллонського університету здійснила Кароліна Ванда Ольшовська [Olszowska 2018].

Мовлячи про окремих представників львівських сходознавчих шкіл, які були вихованцями Університету Яна Казимира у Львові, зазначимо, що докладний життєпис Омеляна Пріцака представлено у статті Юрія Кочубея [Кочубей 1999]. Постать О. Пріцака досліджує й Андрій Фелонюк, який є також автором найповніших розвідок про ще одного знакового представника української сходознавства – Євгена Завалинського [Фелонюк 2010; 2013; 2015]. Матеріали, важливі для висвітлення біографій Алі Вороновича та Стефана Мустафи Александровича, підготували до друку Гжегож Червінський та Еугенія Максимович [Ali Wogonowicz i Mustafa Aleksandrowicz... 2019]. Відомості про Францішека Махальського, Мар’яна Левіцького, Арнольда Кунста, Людвіка Скужака та інших відомих сходознавців можна знайти в довідкових виданнях (зокрема, електронних) та на сайтах університетів, де ці вчені працювали у другій половині ХХ ст. Натомість постаті багатьох зі схарактеризованих у пропонованій статті магістрів, на жаль, досі залишаються недослідженими.

Метою статті є комплексний аналіз підготовки магістрів-сходознавців в Університеті Яна Казимира у Львові впродовж 1927–1939 рр. Докладне висвітлення зазначеної проблематики важливе як з погляду дослідження біографій окремих науковців, так і загальних тенденцій розвитку сходознавства в міжвоєнному Львові, формування ядра наукових шкіл провідних польських сходознавців – З. Смогожевського, А. Клявека, С. Стасяка та В. Котвича. Зважаючи на те, що в історіографії інформація з теми уривчаста та скупа, її розкриття стало можливим лише завдяки опрацюванню першоджерел, зокрема матеріалів 26-го фонду (“Львівський університет”) Державного архіву Львівської області (далі – ДАЛО). На жаль, нам не вдалося віднайти рукописи магістерських робіт випускників Університету Яна Казимира у Львові. Можливо, вказівки на те, у яких наукових підрозділах вони опинилися після захисту, сприятимуть подальшим пошукам текстів цих досліджень.

1. Магістри-сходознавці: штрихи до колективного просопографічного портрета

У середині 1920-х років на філософських, гуманітарних та математично-природничих факультетах університетів Польської Республіки відповідно до розпорядження міністра віросповідань та публічної освіти від 26 листопада 1925 р. розпочалося запровадження магістерської системи. Відтоді закінчити вищі студії в різних

галузях знань можна було абсолювентом (без наукового ступеня) або магістром філософії (вважався нижчим науковим ступенем). Від початку 1930-х років (завершення перехідного періоду) без ступеня магістра стало неможливо не лише здобути ступінь доктора філософії, а й обійняти посаду гімназійного професора – наявність диплома магістра стала обов'язковою умовою допуску до вчительського іспиту (саме через це на початках впровадження нової системи спостерігаємо здобуття нижчого наукового ступеня докторами філософії). Основою для успішного функціонування в університетах магістерської системи мали стати не тільки професорські кафедри і доцентури, а й підрозділи наукового спрямування – семінари (існували поряд із семінарами як формами навчання), заклади, інститути [Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich 1920, 1291; Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 26 listopada 1925 roku... 1926, 146–150; Okólnik Ministerstwa W.R.O.P. z dnia 2 kwietnia 1926 roku... 1926, 180–184; Тарнавський 2020, 321–345].

Розпорядження міністра віросповідань та освіти у справі програми студій та іспитів для здобуття ступеня магістра філософії в галузі орієнталістичних наук (офіційна назва) датоване 17 вересня 1927 р. [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 430–431]. На той час в Університеті Яна Казимира у Львові, крім професорських кафедр сходознавчого спрямування, діяв орієнталістичний інститут, у структурі якого було чотири семінари: а) семінар індоєвропейського мовознавства та індійської філології, яким керував Єжи Курилович, доцент, а далі – професор індоєвропейського мовознавства; б) семінар індійської філології та культури під керівництвом С. Стасяка, спершу заступника професора, згодом – професора індійської філології зі спеціальним оглядом історії культури та філософії; с) семінар Близького Сходу (керівник З. Смогожевський); d) семінар Далекого Сходу (керівник В. Котвич). Проте вже на початку 1930-х років відбулися зміни: семінар під керівництвом Є. Куриловича перейменували на “семінар індоєвропейського мовознавства та іранської філології”; семінар Близького Сходу після смерті в 1931 р. З. Смогожевського очолив професор біблійних наук Старого Завіту теологічного факультету А. Клявек, який на гуманітарному факультеті був у статусі заступника професора орієнталістичних наук. У 1933 р. структура орієнталістичного інституту зазнала кардинальних трансформацій. Семінари залишилися тільки як форми навчального процесу, а структурними одиницями в межах інституту стали два заклади: заклад індійської філології та культури очолив С. Стасяк (окремий відділ підрозділу становили збірки професора А. Гавронського та колишньої кафедри культури Близького Сходу), а заклад Далекого Сходу – В. Котвич. Тоді ж самостійним підрозділом поряд з орієнталістичним інститутом став заклад індоєвропейського мовознавства під керівництвом Є. Куриловича. Від середини 1930-х років поряд із ним і два заклади сходознавчого спрямування діяли уже як цілком самостійні структурні одиниці: очолений С. Стасяком підрозділ – як заклад індійської філології (зі збірками професора А. Гавронського та колишньої кафедри культури Близького Сходу), а підрозділ під керівництвом В. Котвича – як заклад орієнталістичних наук. Такою структура наукових підрозділів сходознавчого спрямування залишалася до осені 1939 р. [Лисий, Тарнавський 2021, 608–609].

Наголосимо, що в межах цих підрозділів формувалися наукові школи Львівського університету. Основою цих середовищ ставали доктори і магістри, які свої дослідження готували саме в семінарах та закладах тих чи інших професорів. Із 1 873 магістрів з різних галузей гуманітаристики, підготовлених в Університеті Яна Казимира у Львові, дипломи магістрів-сходознавців на кінець червня 1939 р. здобули тільки 25 осіб. Загальні відомості про них наводимо в таблиці 1 [дані за: ДАЛЮ, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 23, 78, 104, 203, 276, 316, 517, 549, 557, 678, 690, 707, 796, 828, 953, 967, 1013, 1185, 1186, 1297, 1595, 1785, 1944, 1998; оп. 15, спр. 1383–1385].

Таблиця 1: Магістри-сходознавці Львівського університету¹

№ п/п	Прізвище та ім'я	Дата і місце народження	К-сть зарахованих триестрів / ступінь д-ра	№ диплома	Дата видачі диплома
1	Штайнер Мойжеш Якуб / <i>Steiner Mojżesz Jakób</i>	24.VII.1904 р., Стрий	12 / д-р	81	26.VI. 1929 р.
2	Гутман Леон / <i>Gutman Leon</i>	29.XII.1896 р., Львів	д-р	90	26.VI. 1929 р.
3	Барух Якуб / <i>Baruch Jakób</i>	06.I.1903 р., Львів	11	238	25.VI. 1930 р.
4	Клінгер Ян Антоній / <i>Klinger Jan Antoni</i>	22.IV.1904 р., Стрий	14	239	25.VI. 1930 р.
5	Зальц Якуб Лейб / <i>Salz Jakób Leib</i>	30.XI.1897 р., Золочів	11	240	25.VI. 1930 р.
6	Махальський Францішек / <i>Machalski Franciszek</i>	05.VII.1904 р., Бреддок, штат Пенсильванія, США	д-р	329	11.II. 1931 р.
7	Квеллер Абрагам Нагум (Нугім) / <i>Kweller Abraham Nahum (Nuhim)</i>	10.X.1903 р., Козлів Тернопільського повіту	12	467	27.VI. 1931 р.
8	Кудеш Натан / <i>Kudesch Natan</i>	26.VIII.1899 р., Ланьцут	д-р	504	17.VI. 1931 р.
9	Левіцький Мар'ян Тадеуш / <i>Lewicki Marjan Tadeusz</i>	15.VIII.1908 р., Львів	12	495	14.X. 1931 р.
10	Воронович Алі / <i>Woronowicz Ali</i>	01.IV.1902 р., Ляховичі Барановицького повіту Новогрудського воєводства	12	733	26.X. 1932 р.
11	Франц Віктор Мар'ян Владислав / <i>Frantz Wiktor Marjan Władysław</i>	30.XI.1904 р., Тернопіль	18	754	26.X. 1932 р.
12	Одерфельд Меланія / <i>Oderfeld Melanja</i>	08.IX.1907 р., Ченстохова	15	758	26.X. 1932 р.
13	Грубер Ева / <i>Gruberówna Ewa</i>	03.XII.1908 р., Броди	15	866	21.VI. 1933 р.
14	Александрович Стефан Мустафа / <i>Aleksandrowicz Stefan Mustafa</i>	15.X.1911 р., Триплі Лідського повіту Новогрудського воєводства	11	867	28.VI. 1933 р.
15	Гюнсберг Рифка / <i>Günsberg Ryfka</i>	06.II.1907 р., Калуш	14	868	28.VI. 1933 р.
16	Кунст Арнольд Віктор / <i>Kunst Arnold Wiktor</i>	23.VII.1903 р., Львів	14	869	21.VI. 1933 р.
17	Скужак Людвік Ян / <i>Skurzak Ludwik Jan</i>	18.XI.1900 р., Чесанів Любачівського повіту	12	870	21.VI. 1933 р.
18	Вільбах Ребека / <i>Wilbach Rebeka</i>	25.IX.1904 р., Кожичі Львівського повіту	12	871	28.VI. 1933 р.

19	Завалинський Євген Мар'ян	15.VIII.1911 р., Львів	12	872	28.VI. 1933 р.
20	Шенкер Іцак Освальд / <i>Schenker Izak Oswald</i>	01.X.1909 р., Львів	9	1024	18.I. 1934 р.
21	Розенфельд Естера / <i>Rosenfeldówna Estera</i>	Не встановлено	?	1101	27.VI. 1934 р.
22	Альтшюлер Рівка / <i>Altschüler Riwka</i>	18.VII.1905 р., Бережани	?	1106	27.VI. 1934 р.
23	Здзенський Роман Максим / <i>Zdzieński Roman Maksym</i>	03.VII.1908 р., передмістя Хирова (Хировська Посада) Львівського повіту	9	1656	10.X. 1934 р.
24	Бухман Герш / <i>Buchman Hersz</i>	14.XI.1910 р., Турка	12	1170	05.XII. 1934 р.
25	Бер Юзеф / <i>Bär Józef</i>	08.I.1909 р., Бережани	12	1239	26.VI. 1935 р.

На основі матеріалів таблиці бачимо, що молоді науковці, які здобули в Університеті Яна Казимира у Львові магістерські ступені зі сходознавства, походили переважно з українських етнічних земель, проте за походженням більшість із них були євреями чи поляками. Українцем був Є. Завалинський, а М. Александрович та А. Воронович – татарами [Фелонюк 2010; *Slownik biograficzny Tatarów polskich...* 2016]. Соціальне походження магістрів також різне. Наприклад, Ф. Махальський народився в сім'ї польських селян, які працювали у США. Коли майбутньому провідному польському іраністу було шість років, він з батьками переїхав до Жоліні поблизу Ланьцута [Encyclopaedia Iranica 2006]. Батько Є. Завалинського працював у Львові монтером телеграфних ліній, а мати була хатньою господинею [Фелонюк 2010, 301].

Протоколи складання іспитів для здобуття ступеня магістра філософії в галузі орієнталістичних наук на гуманітарному факультеті Львівського університету (в ДАЛО віднайдено їх лише за 1929–1932 та за 1939 рр.) дають змогу встановити ще деяких студентів, які прагнули здобути цей ступінь. Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років – майбутній провідний польський сходознавець Тадеуш Левіцький (*Tadeusz Lewicki*)², Гелена Флюгер (*Helena Flugerówna*), Ушер Фріденберг (*Uszer Friedenber*), Шіа Герш Рехтер (*Schia Hersch Rechter*), Еугеніюш Лабінський (*Eugenjusz Labiński*), Іцаак Брюль (*Izaak Brüll*), Йоель Бабад (*Joel Babad*), а в останній рік існування у Львівському університеті магістерської системи – Ігнацій Райх (*Ignacy Reich*), Станіслава Марія Пітера (*Stanisława Maria Pitera*) та Омелян Прицак³ [ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2153, 2189, 2215, 2429].

Наперед зазначимо, що магістри філософії в галузі орієнталістичних наук могли застосувати здобутий фах у багатьох сферах. Наприклад, С. Александрович після закінчення вищих студій у Львівському університеті працював у бюро преси та пропаганди польського посольства в Каїрі, паралельно навчаючись в Університеті Аль-Азгар (разом з А. Вороновичем він дістав можливість навчатися там за підтримки Міністерства закордонних справ Польської Республіки та Східного інституту у Варшаві) [*Slownik biograficzny Tatarów polskich...* 2016, 29, 193].

Проте основною сферою зайнятості магістрів-сходознавців вважалася наукова чи викладацька діяльність (на початках – на науково-допоміжних посадах або на посадах лекторів східних мов). Існувала навіть практика, коли ці посади в університетах обіймали здібні до науки студенти, рухаючись далі кар'єрними сходами. Наприклад, у другій третині 1920-х років демонстратором семінару Близького Сходу в Університеті Яна Казимира у Львові був Я. Клінгер, наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років демонстратором, заступником асистента цього підрозділу працював Ф. Махальський, а на 1932/1933 навчальний рік цю посаду обійняла Р. Вільбах.

М. Левіцький від кінця 1920-х років працював демонстратором, далі – молодшим асистентом очоленого В. Котвичем семінару Далекого Сходу, а з 1933 р. й до останньої третини 1930-х років – старшим асистентом закладу під його керівництвом; наприкінці десятиліття цю посаду обіймав Л. Скужак. На 1933 р. заступницею асистента закладу індійської філології та культури, який очолював С. Стасяк, була Е. Грубер. Згодом цю посаду обійняв представник наукової школи С. Стасяка Микола Алтухов (народився 12 жовтня 1912 р. в Києві) [Лисий, Тарнавський 2021, 608–609; Encyclopaedia 2011, 133].

Постать М. Алтухова цікава для ілюстрування тенденцій, притаманних здобуттю ступеня магістра філософії у Львівському університеті у другій половині 1930-х років. Зокрема, останній диплом у цій галузі університет видав 26 червня 1935 р. У наступні роки молоді науковці, які цікавилися сходознавством, захищалися з інших галузей (зокрема, історії). Наприклад, М. Алтухов 23 лютого 1938 р. здобув ступінь магістра філософії саме з історії [ДАЛЮ, ф. 26, оп. 15, спр. 1385, 54 зв.]. А в середині квітня та серпні 1939 р. до екзаменаційної комісії гуманітарного факультету Львівського університету з проханням визнати його магістерську роботу та відбулі практичні заняття зі сходознавства за кваліфікаційні для здобуття магістерського ступеня в галузі історії звертався Я. Клінгер [ДАЛЮ, ф. 26, оп. 2, спр. 828, 27, 28]. Очевидно, це було пов'язано з бажанням здобути фах для викладання історії в гімназіях (у часи економічної кризи, яку пережило характеризоване покоління молодих сходознавців, праця в середній школі видавалася надійнішою). У цьому контексті додамо, що ще в червні 1932 р. доктор і магістр зі сходознавства Ф. Махальський здобув диплом магістра філософії в галузі польської філології і до 1939 р. викладав польську літературу в гімназіях Тлумача і Тернополя [ДАЛЮ, ф. 26, оп. 2, спр. 1185; Encyclopaedia Iranica 2006].

2. Лекційні курси та практичні заняття

Згідно з нормами міністерського розпорядження від 17 вересня 1927 р., першочергове значення надавалося кількості семестрів, протягом яких навчався студент: допустити до підсумкового іспиту його могли лише за умови, що він відбув щонайменше шість триместрів семінарських вправ (практичних занять). Окрім того, уточнювалась умова зарахування триместру: загальна кількість годин прослуханих лекцій і виконаних вправ зі сходознавчих дисциплін мала становити не менше семи годин на тиждень [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 431].

Дисципліни сходознавчого спрямування викладали в Університеті Яна Казимира на різних факультетах – філософському (від 1924 р. – гуманітарний), теологічному (в межах напряму “Біблійні науки Старого Завіту та східні мови”, за який відповідали передусім А. Клявек та доценти Юзеф Попліха й Атаназий Урбан Фіц), юридичному (в межах згаданих дипломатичних студій). На основі аналізу офіційного статистично-довідкового видання Львівського університету (силабусів) “Університет Яна Казимира у Львові. Програми (перелік) курсів” (“*Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program (spis) wykładów*”) можна констатувати, що сходознавчі дисципліни викладали професори і доценти з напрямів “Історія” (передусім професор стародавньої історії Константий Хилінський і доцент, титулярний професор папірології Францішек Смолька), “Класична археологія” (зокрема, А. У. Фіц як запрошений викладач), “Індоевропейське мовознавство” (Є. Курилович) та ін. Проте основою розвитку сходознавчих студій став напрям “Орієнталістика” на гуманітарному факультеті, представлений у силабусах однойменною рубрикою. Таку назву напрямку фіксуємо від 1925 р. – вона мала відображати комплексні студії народів Сходу. До того цю проблематику наводили в рубриках “Семітська філологія” (1910-ті роки, курси М. Шорра) та “Орієнтальна філологія” (перша половина 1920-х років, курси М. Шорра та А. Гавронського). Зауважимо, що зміна назви рубрики відбулася

після появи там у 1924/1925 навчальному році, поряд з дисциплінами А. Гавронського, курсів З. Смогожевського та В. Котвича [UJK. Program (spis) wykładów: 1924/25, 39–40].

Аналіз структури рубрики “Орієнталістика” зі силабусів дає змогу простежити тенденції в розвитку відповідного напрямку: поява чи зникнення підрубрик (існували для зручності пошуків дисциплін студентами) свідчили про особливості тематичного спрямування курсів у конкретний навчальний рік. На середину 1920-х років фіксуємо шість підрубрик: “Арабська філологія” (представляв своїми дисциплінами З. Смогожевський), “Турецька філологія” (З. Смогожевський), “Іранська філологія” (А. Гавронський), “Індійська філологія” (А. Гавронський та доцент індійської філології С. Шаєр), “Монгольська філологія” (В. Котвич), “Історія Сходу” (В. Котвич і З. Смогожевський) [UJK. Program (spis) wykładów: 1925/26, 42–43]. Від 1927/1928 навчального року додано підрубрику “Гебрейсько-арамейська філологія” (містила курси А. Клявека). На початку 1930-х років професори-сходознавці не зголошували курси історичного спрямування, тож традиційну підрубрику “Історія Сходу” не виділяли. Вона з’явилася знову в 1932/1933 навчальному році [UJK. Program (spis) wykładów: 1926/27, 43–44; 1927/28, 32–34; 1928/29, 30–32; 1929/30, 31–33; 1930/31, 34–36; 1931/32, 49–51; 1932/33, 49–51]. Наступного академічного року фіксуємо таку структуру рубрики “Орієнталістика”: а) “Вступ до орієнталістики” (курси В. Котвича “Історія польської орієнталістики” та “Вступ до алтаїстичних студій: тюрки, монголи та маньчжури”); б) “Арабська філологія” (“Описова граматики арабської мови” та “Інтерпретація арабських текстів” А. Клявека); в) “Гебрейсько-арамейська філологія” (чотири курси А. Клявека та предмети доктора Рудольфа Раносека – “Граматики аккадської мови” та “Граматики хетської мови”); г) “Турецька філологія” (“Пам’ятки уйгурсько-тюркської писемності” та тюркологічний семінар В. Котвича); д) “Іранська філологія” (“Вступ до середньоперської мови” Є. Куриловича); е) “Індійська філологія” (сім курсів С. Стасяка); ж) “Монгольська філологія” (“Монгольська хроніка від 1240 р.” та монголістичний семінар В. Котвича); з) “Маньчжурська філологія” (“Основи маньчжурської мови” та мовні вправи В. Котвича) [UJK. Program (spis) wykładów: 1933/34, 49–51].

Від середини 1930-х років “Програми (переліки) курсів” засвідчують складні процеси всередині напрямку “Орієнталістика”. Зокрема, підрубрики “Арабська філологія”, “Турецька філологія” та “Іранська філологія” не були наповнені предметами, а містили лише вказівки орієнтуватися на лекції та практичні заняття лекторів арабської, турецької та перської мов. Зникла підрубрика “Гебрейсько-арамейська філологія” (до кінця десятиліття так і не була відновлена). “Історія Сходу” була представлена лише курсом В. Котвича “Історія тюрків і монголів до XIII ст.”. Повноцінно наповненими були лише підрубрики “Індійська філологія” (шість лекційних курсів С. Стасяка та індіяністичний семінар під його керівництвом) і “Монгольська філологія” (три лекційні курси В. Котвича і керовані ним мовний та історичний семінари) [UJK. Program (spis) wykładów: 1934/35, 47–48]. Наступного навчального року з трьох перших підрубрик лише “Турецька філологія” була представлена лекційним курсом професора (В. Котвич пропонував студентам дисципліну “Найдавніші тюркські тексти зі Середньої Азії”). Він же декларував дисципліни до підрубрики “Історія Сходу”, лекційний курс “Кочові народи Середньої Азії та їхня експансія на Захід” та історичний семінар. Ці три дисципліни були продубльовані й у підрубриці “Монгольська філологія”, яка охоплювала чотири лекційні курси В. Котвича і два семінари (мовний та історичний) під його керівництвом. Найкраще того навчального року була наповнена підрубрика “Індійська філологія”, до того ж її структурували на дві частини – 1) “Староіндійська філологія” (три лекційні курси С. Стасяка та староіндійський семінар) і 2) “Новоіндійська філологія” (також дисципліни С. Стасяка: два лекційні курси, практичні вправи для початківців і

новоіндійський семінар). Курс Є. Куриловича “Старовірменська мова на порівняльному тлі” був виокремлений у підрубрику “Вірменська філологія” (існувала лише цього навчального року) [UJK. Program (spis) wykładów: 1935/36, 50–52].

У наступні роки у Львівському університеті в межах напряму “Орієнталістика” найповніше розвивалися саме індологія та монголістика, меншою мірою – тюркологія та іраністика. Для комплексної підготовки монголістів В. Котвич подавав їм курси, присвячені також маньчжурам і тюркам. Зі силабусу на 1938/1939 навчальний рік маємо відомості про можливість початку викладацької діяльності у Львівському університеті наприкінці 1930-х років доцента африканського мовознавства Романа Стопи (проте ці плани так і не були реалізовані). У силабусі на 1939/1940 навчальний рік у рубриці “Орієнталістика” є лише одна підрубрика – “Індійська філологія”, представлена дисциплінами С. Стасяка, а також вказівка на лекторати східних мов [UJK. Program (spis) wykładów: 1936/37, 54–56; 1937/38, 55–56; 1938/39, 56–57; 1939/40, 52].

Тепер докладніше схарактеризуємо особливості дисциплін З. Смогожевського, А. Клявека, С. Стасяка, В. Котвича та Є. Куриловича з окремих галузей сходознавства.

Лекційні курси З. Смогожевського з арабської філології стосувалися описової граматики класичної арабської мови, інтерпретації текстів, зокрема історичних (наприклад, Абу Ад-Дінавері), географічних, юридичних, релігійних та художніх (прозових і поетичних) з особливою увагою до “Казок тисяча й однієї ночі”. Крім того, професор викладав “Загальний нарис арабської літератури”, керував практичними заняттями – просемінаром арабської філології для студентів другого року навчання (полягав у вправах з арабської мови на основі текстів) і семінаром арабської філології для студентів третього і четвертого років навчання (серед проблематики семінару було дослідження мусульманства на основі Корану та арабських коментарів). З навчальної літератури З. Смогожевський радив студентам для обов’язкового опрацювання хрестоматії, укладені німецькими сходознавцями Августом Фішером і Рудольфом Ернстом Брюнновом (“*Arabische Chrestomathie aus Prosaschriftstellern*”) та російськими арабістами Віктором Розеном і Владіміром Гіргасом (“*Арабская хрестоматия*”) [UJK. Program (spis) wykładów: 1925/26, 42; 1926/27, 43; 1927/28, 32–33; 1928/29, 30; 1929/30, 31; 1930/31, 34; 1931/32, 49]. Після смерті З. Смогожевського арабська філологія у Львівському університеті була представлена головню не курсами А. Клявека [UJK. Program (spis) wykładów: 1932/33, 49; 1933/34, 49], а відповідними лекторатами (впроваджені в навчальний процес ще в 1926 р. і до того сприймалися як підготовчі до предметів З. Смогожевського). Лекторами арабської мови на різних етапах міжвоєнного періоду були І. бен Бануг Шейх (остання третина 1920-х років), А. бен Хадж Куйдер Харбі (перша половина 1930-х років), Т. Левіцький (друга половина 1930-х років), М. Агабек-заде Садик-бей (на початку і в останній третині десятиліття). Наголосимо, що на лекторатах студенти опановували не лише мову, а й історію літератури, історію, особливості релігійного та культурного життя арабських етносів [UJK. Program (spis) wykładów: 1926/27, 53; 1927/28, 42; 1928/29, 42; 1929/30, 42; 1930/31, 47; 1931/32, 61; 1932/33, 62; 1933/34, 62; 1934/35, 61; 1935/36, 67; 1936/37, 67, 69; 1937/38, 68, 70; 1938/39, 70, 72].

Курси з гебрійсько-арамейської філології, які професор теологічного факультету А. Клявек викладав на гуманітарному факультеті, охоплювали історичну граматику та фонетику гебрійської мови, арамейську та сирійську мови, аналіз гебрійських історичних текстів і книг Старого Завіту (зокрема, у контексті історії релігії), гебрійсько-арамейську епіграфіку. Серед практичних занять, якими в різні навчальні роки керував А. Клявек, були такі форми, як вправи, просемінар і семінар [UJK. Program (spis) wykładów: 1927/28, 33; 1928/29, 30; 1929/30, 32; 1930/31, 34–35; 1931/32, 50; 1932/33, 49; 1933/34, 49–50].

Дисципліни З. Смогожевського з іранської філології стосувалися староперської мови та історії перської літератури. Паралельно з ним і далі впродовж 1930-х років лекційні курси з цієї ділянки сходознавства пропонував студентам Є. Курилович (наприклад, “Історична граматики новоперської мови” чи “Мова Авести”); він також керував іранським семінаром (серед тематики цих практичних занять – мовна інтерпретація так званого Великого напису Дарія I; Авеста; середньо- і новоперські тексти). Турецька філологія до початку 1930-х років була представлена курсами З. Смогожевського, присвяченими описовій граматиці, інтерпретації простіших текстів, зокрема історичних і художніх. Професор також читав курс “Нарис турецької літератури”. З навчальної літератури для опанування турецької філології він радив студентам праці російського тюрколога Васілія Смірнова. Від 1931 р. турецьку філологію, як уже зазначалося, викладав В. Котвич, який спершу для однойменної підрубрики силабусів подавав курси, присвячені уйгурам і тюркським етносам Середньої Азії, а в другій половині 1930-х років пропонував кожного року один мовознавчий курс: “Турецька мова: загальні основи її будови з оглядом інших алтайських мов” (1936/1937), “Будова тюркських мов” (1937/1938), “Турецька мова: граматичні вправи” (1938/1939). Додамо, що від останньої третини 1920-х років перська і турецька мови були представлені у Львівському університеті і лекторатами М. Агабека-заде Садика-бея [UJK. Program (spis) wykładów: 1925/26, 42; 1926/27, 43; 1927/28, 33, 42; 1928/29, 30–31, 43; 1929/30, 32–33, 42; 1930/31, 35, 47; 1931/32, 50, 63; 1932/33, 49–50, 64; 1933/34, 50, 65; 1934/35, 47, 63–64; 1935/36, 50, 66–67; 1936/37, 54, 69; 1937/38, 55, 70; 1938/39, 56, 72].

Найбільша кількість лекційних курсів В. Котвича була присвячена монголістичним і загалом алтайстичним студіям. Часто вони мали не вузько філологічне спрямування, а комплексне, наприклад: “Алтайські народи та мови” (1931/1932, 1938/1939), “Алтайський світ: народи та мови” (1937/1938). Практичні заняття, якими в різні роки керував В. Котвич, мали комплексний характер (алтайстичний семінар і просемінар на початку 1930-х років та монголістичний семінар у першій половині десятиліття) або ж були спрямовані на окремі ділянки відповідних студій: літературний семінар (остання третина 1920-х років), мовний та історичний семінари і просемінари (друга половина 1930-х років) [UJK. Program (spis) wykładów: 1925/26, 43; 1926/27, 44; 1927/28, 34; 1928/29, 31; 1929/30, 33; 1930/31, 35–36; 1931/32, 51; 1932/33, 50; 1933/34, 49; 1934/35, 48; 1935/36, 51; 1936/37, 55; 1937/38, 56; 1938/39, 57].

Тематика лекційних курсів С. Стасяка – широка і стосується мови (санскриту, палі, гінді, урду, бенгалі, гуджараті), літератури (прози, поезії, драматургії) цими мовами, релігійно-світоглядних уявлень і філософії, культури (театру, образотворчого мистецтва), історії та ін. Широком за тематикою був і керований С. Стасяком індіаністичний семінар (фігурує під різними назвами): у різні навчальні роки він був присвячений історії літератури, історії, історії мистецтва, проте майже завжди серед його складників були історія і філософія індійських релігій. У середині 1930-х років індіаністичний семінар поділили на староіндійський семінар (наголос на вправах з перекладу зі санскриту та на санскрит) і новоіндійський семінар (одна з тем – історія європейців в Індії). Серед обов’язкової навчальної літератури, яку С. Стасяк радив студентам, був підручник із санскриту (“*Podręcznik Sanskrytu*”) авторства А. Гавронського. Цей підручник під час лекторату санскриту (діяв упродовж 1930-х років) використовував і Євгеніюш Слушкевич [UJK. Program (spis) wykładów: 1926/27, 44, 53; 1927/28, 33–34, 42–43; 1928/29, 31–32, 42–43; 1929/30, 32–33, 42; 1930/31, 34–36, 47; 1931/32, 49–51, 63; 1932/33, 50–51, 64; 1933/34, 49–51, 65; 1934/35, 47–48, 64; 1935/36, 50–52, 67; 1936/37, 54–56, 70; 1937/38, 55–56, 71; 1938/39, 56–57, 72; 1939/40, 52, 66].

Окрему увагу варто звернути на курси професорів-сходознавців історичної тематики. Адже, як побачимо нижче, ступінь зацікавлення тих чи інших викладачів історією суттєво впливав на вибір вужчого фаху в межах сходознавства їхніми студентами. Найбільшу кількість курсів (лекційних і практичних) історичного спрямування зголошували В. Котвич (переважно з політичної та етнічної історії) та З. Смогожевський (з історіографії, історії релігії, етнографії тощо, наприклад: “Вступ до історії ісламу”, “Географія та етнографія мусульманського Сходу”). На своїх історичних семінарах обидва професори скеровували студентів на опанування джерел. Наприклад, у середині 1920-х років одна з тем семінару В. Котвича звучала як “Джерела до історії торгівлі на Сході в монгольську епоху (XIII–XIV ст.)”, а семінару З. Смогожевського – “Аналіз арабських, турецьких і перських джерел до історії Близького Сходу”. Важливою темою, яку вивчали на семінарах під керівництвом З. Смогожевського, була “Мохамед і Коран”. З лекційних курсів інших викладачів історичної проблематики назвемо “Життя Будди” та “Індійські напрями в містицизмі ісламу” С. Стасяка (1932/1933), “Вступ до історії Палестини та Сирії” А. Клявека (1938/1939) [UJK. Program (spis) wykładów: 1925/26, 43; 1926/27, 44; 1927/28, 34; 1928/29, 32; 1929/30, 33; 1932/33, 50–51; 1934/35, 48; 1935/36, 52; 1936/37, 55–56; 1938/39, 57].

Наведений матеріал засвідчує, що тематика дисциплін, які пропонували студентам професори-сходознавці, охоплювала переважно окремі проблеми з галузей мовознавства, історії літератури, історії, географії, етнографії, філософії, релігієзнавства тощо певних теренів і народів Сходу (виняток становили курси з описової граматики тієї чи іншої східної мови, нариси історії літератури). Натомість іспити, як видно з тексту міністерського розпорядження від 17 вересня 1927 р., мали узагальнений характер. Тобто для їхнього успішного складання студент мав прослухати значну кількість курсів, а також самостійно опрацювати наукову літературу та джерела. Підготовці до магістерських екзаменів дуже сприяли практичні заняття – семінари, просемінари та вправи.

3. Магістерські іспити

Згідно з міністерським розпорядженням від 17 вересня 1927 р. студент, який прагнув закінчити вищі студії зі ступенем магістра філософії в галузі орієнталістичних наук, мав скласти вісім іспитів (сім так званих часткових та підсумковий – остаточний або кінцевий, що мав письмовий та усний складники), а також захистити магістерську роботу. Шкала оцінювання мала градацію “дуже добре”, “добре”, “достатньо” і “недостатньо”. За наявності в кандидата складеного докторського іспиту з відповідної спеціальності рада факультету могла звільнити його від одного чи декількох магістерських іспитів (як у випадку із М. Штайнером, Л. Гутманом, Ф. Махальським і Н. Кудешем). На прикладі цих сходознавців бачимо, що на кількість зарахованих автоматично іспитів впливали оцінки за докторський іспит і магістерську роботу.

П’ять іспитів першої категорії (А) були обов’язковими. Іспитом А.1 визначено описову граматику однієї зі східних мов як головної мови разом з інтерпретацією текстів (відбувався усно). Серед таких мов у міністерському розпорядженні були вказані (за тодішньою термінологією) арабська, гебрейська, асирійська, єгипетська, турецько-османська, перська, санскрит, китайська, монгольська та ін. Іспит А.2 також стосувався мов – описова граматика другої східної мови як додаткової, а за необхідності – також третьої, разом з інтерпретацією текстів у так званому зменшеному обсязі (усний іспит) [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 430–431].

У Львівському університеті М. Штайнер, Н. Кудеш, Я. Барух, Я. Зальц, А. Квеллер та Ю. Бер обрали описову граматику арабської мови (екзаменатор З. Смогожевський)

як іспит А.1 та описову граматику гебрейської мови (екзаменатор А. Клявек) як іспит А.2; Г. Бухман, І. Шенкер та Р. Гюнсберг – навпаки (Г. Бухман описову граматику арабської мови складав ще перед З. Смогожевським, а Р. Гюнсберг та І. Шенкер – два іспити – уже перед А. Клявеком) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 78, 104, 203, 557, 690, 796, 953, 1944, 1998; оп. 7, спр. 2153, 2189, 2215].

Я. Клінгер та А. Воронович як іспит А.1 складала описову граматику арабської мови, а як А.2 – описову граматику турецької (турецько-османської) мови та описову граматику перської мови (усі три іспити приймав З. Смогожевський). Ті самі мови, проте в іншому порядку обрали С. Александрович і Є. Завалинський. Іспит з описової граматики арабської мови (перший іспит А.2) обидва студенти складала перед З. Смогожевським (зазначимо, що цей іспит вони спершу складала як іспит А.1). З. Смогожевський приймав у Є. Завалинського 19 червня 1931 р. й іспит з описової граматики турецької мови (А.1), а С. Александрович 9 червня 1932 р. складав його вже перед В. Котвичем. Другий іспит А.2 (описова граматика перської мови) в С. Александровича та Є. Завалинського приймали, імовірно, С. Стасяк або Є. Курилович. Цей іспит як А.2 (очевидно, перед одним із зазначених професорів) склав Р. Здзеньський, а як іспит А.1 – описову граматику турецько-османської мови (екзаменатор В. Котвич) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 316, 678, 707, 828].

Описову граматику монгольської мови (екзаменатор В. Котвич) як іспит А.1 обрали Р. Вільбах, В. Франц та М. Левіцький. Проте вибір іспиту А.2 в них різнився: Р. Вільбах складала описову граматику турецької мови (екзаменатор З. Смогожевський), В. Франц – описову граматику санскриту (екзаменатор С. Стасяк). Натомість М. Левіцький як частини іспиту А.2 складав описову граматику маньчжурської мови (екзаменатор В. Котвич), описову граматику турецької мови (екзаменатор З. Смогожевський) та перед цим самим професором – описову граматику перської мови (проте до остаточного варіанта магістерського диплома цей екзамен не увійшов) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 276, 1013, 1785].

Як іспит А.1 описову граматику санскриту обрали Ф. Махальський, М. Одерфельд, Л. Скужак та А. Кунст. Зокрема, їхні іспити А.2 були такими: Ф. Махальський – описова граматика перської мови та описова граматика арабської мови (екзаменатор З. Смогожевський); М. Одерфельд – описова граматика мови Авести (екзаменатор Є. Курилович); Л. Скужак – описова граматика мови палі (екзаменатор С. Стасяк); А. Кунст – описова граматика арабської мови (екзаменатор А. Клявек). Е. Грубер як іспит А.1 склала описову граматику мови гінді, а як іспит А.2 – описову граматику перської мови (обидва іспити приймав С. Стасяк) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 517, 967, 1186, 1297, 1595].

Третій з категорії обов'язкових іспитів, які мали усно скласти майбутні магістрисходознавці, – “Загальний нарис географії, етнографії та історії теренів Сходу, поєднаних з обраною студентом головною мовою” [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 430]. У Львівському університеті перед З. Смогожевським його складала М. Штайнер, Я. Барух, Я. Клінгер, Я. Зальц, А. Квеллер, А. Воронович, С. Александрович, Є. Завалинський, Г. Бухман, Ю. Бер, а також М. Левіцький та Е. Грубер (як додатковий іспит А.3). Водночас у назві іспиту могли фігурувати різні терміни: “арабські країни”, “арабський світ”, “арабський Схід”, “мусульманський Схід” або “Близький Схід”. Останній термін використовували також для окреслення іспиту, що стосувався арабських етносів та євреїв. Цей екзамен З. Смогожевський приймав разом з А. Клявеком (склала Н. Кудеш і Ф. Махальський). Сам А. Клявек приймав іспит А.3, що стосувався Палестини (склав І. Шенкер та як головний іспит під цим шифром – Г. Бухман), а після смерті З. Смогожевського – також арабських країн (Р. Гюнсберг у 1933 р. складала іспит “Загальний нарис географії, етнографії та історії Палестини й арабських країн”). Іспити А.3, які приймав С. Стасяк, мали такі варіанти територіального уточнення, як Індія та

Аравія (склав А. Кунст), Індостан (Е. Грубер), Індія (М. Одерфельд і Л. Скужак). Натомість іспити, де екзаменатором був В. Котвич, – Монголія (М. Левіцький), Далекі Схід (В. Франц і Р. Вільбах), Туреччина (Р. Здзенський) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 23, 78, 104, 203, 276, 316, 517, 557, 678, 690, 707, 796, 828, 953, 967, 1013, 1186, 1297, 1595, 1785, 1944, 1998; оп. 7, спр. 2153, 2189].

Четвертий обов'язковий іспит (його також складала усно) був літературознавчого спрямування – “Загальна історія літератури мовами, які вивчав студент, або ж тими, що перебували з відповідними літературними творами у найбільш тісному зв'язку” [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 431]. На прикладі Львівського університету можемо стверджувати, що студенти часто складала два іспити з шифром А.4. У такому разі в магістерському дипломі ці іспити могли подавати під однією назвою (наприклад, “Загальна історія арабської та гебрійської літератури”) або ж як дві окремі позиції.

Загальну історію арабської літератури (екзаменатор З. Смогожевський) та гебрійської літератури (екзаменатор А. Клявек) склали М. Штайнер, Я. Барух, Я. Зальц, А. Квеллер, Н. Кудеш; Ю. Бер ці іспити склав у Варшавському університеті, ймовірно, перед М. Шорром. Іспити із загальної історії арабської літератури, які склали М. Левіцький та Е. Грубер, не увійшли в перелік іспитів, зазначених у їхніх офіційних дипломах. Іспит А.4 із загальної історії гебрійської літератури склав І. Шенкер, проте перед завершенням навчання цей іспит був розширений на історію арабської літератури (у дипломі фігурує як “Загальна історія гебрійської та арабської літератури”). Таке саме формулювання вказане й у дипломі Г. Бухмана, який складав два окремі іспити. Натомість у документі про закінчення вищих студій Р. Гюнсберг зазначено два іспити – “Загальна історія гебрійської літератури” та “Загальна історія арабської літератури” [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 78, 104, 203, 517, 557, 690, 796, 953, 1944, 1998; оп. 7, спр. 2153, 2189, 2215].

Іспити А.4 вказаних нижче студентів являють собою різні поєднання історії літератури або засвідчують вибір історії літератури лише однією мовою: арабська та перська (Ф. Махальський), арабська, турецька та перська (Я. Клінгер, А. Воронович, Є. Завалинський), турецька, арабська та перська (С. Александрович), перська і турецька (Р. Здзенський), монгольська, турецька та маньчжурська (М. Левіцький), монгольська і турецька (Р. Вільбах), монгольська (В. Франц), індійська (гінді) та перська (Е. Грубер), індійська та арабська (А. Кунст), індійська (М. Одерфельд), індійська та палійська (Л. Скужак). До своєї смерті в 1931 р. іспити із загальної історії арабської, перської і турецької літератури приймав З. Смогожевський. Далі екзаменатором із загальної історії перської літератури був С. Стасяк, турецької літератури – В. Котвич. Історію арабської літератури, залежно від її поєднання з літературою іншою мовою, могли приймати А. Клявек, С. Стасяк чи В. Котвич. За іспити з історії монгольської та маньчжурської літератури відповідав В. Котвич, індійської (зокрема, мовою гінді) чи палійської літератури – С. Стасяк [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 276, 316, 517, 678, 707, 828, 967, 1013, 1186, 1297, 1595, 1785].

П'ятий обов'язковий магістерський іспит – “Головні засади філософських наук” також складала усно [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 431]. У студентів-сходознавців Університету Яна Казимира у Львові його приймав хтось із професорів філософії – Казімеж Твардовський, Казімеж Айдукевич, Мєцїслав Вартенберг або Роман Інгарден. Доктора філософії (як, наприклад, М. Штайнера і Л. Гутмана) рада факультету могла звільнити від складання цього іспиту на підставі успішного результату за докторський іспит з філософії. Ю. Беру зарахували магістерський іспит з головних засад філософських наук, складений у Варшавському університеті [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 78, 104, 203, 276, 316, 517, 549, 557, 678, 690, 707, 796, 828, 953, 967, 1013, 1186, 1297, 1595, 1785, 1944, 1998; оп. 7, спр. 2153, 2189, 2215].

Дати складання іспитів категорії А майбутніми магістрами-сходознавцями Університету Яна Казимира у Львові та оцінки за них наведено в таблиці 2 [дані за: ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 23, 78, 104, 203, 276, 316, 517, 549, 557, 678, 690, 707, 796, 828, 953, 967, 1013, 1185, 1186, 1297, 1595, 1785, 1944, 1998; оп. 7, спр. 2153, 2189, 2215].

Таблиця 2: Іспити категорії А, складені магістрами-сходознавцями

Студент	Іспит А.1	Іспит А.2	Іспит А.3	Іспит А.4	Іспит А.5
Штайнер М.	24.V.28, добре	16.V.28, добре	24.V.28, дуже добре	24.V.28 (араб.), дуже добре; 24.V.28 (ге- брей.), достатньо	докт. іспит з філософії
Гутман Л.	докт. іспит зі семітської філології, 14.V.29, блискуче				докт. іспит з філософії, 31.V.29, достатньо
Барух Я.	28.VI.28, достатньо	04.VI.29, добре	12.VI.29, добре	12.VI.29 (араб.), добре; 19.XI.29 (гебрей.), добре	08.XI.29, дуже добре
Клінгер Я.	30.V.28, добре	20.XII.28 (ту- рец.), добре; 20.XII.28 (перс.), до- бре	27.V.28, добре	25.V.28 (араб.), добре; 13.VI.30 (турец. та перс.), достатньо	10/26.XI.28, достатньо
Зальц Я.	06.XII.28, достатньо	16.V.28, до- бре	19.VI.29, до- бре	08.V.29 (араб.), до- статньо; 24.V.28 (гебрей.), добре	20.XI.29, дуже добре
Махальський Ф.	08.VI.28, дуже до- бре	26.VI.28 (перс.), дуже добре; 05.XII.28 (араб.), добре	05.XII.28, добре	05.XII.28 (араб.), добре; 17.VI.29 (перс.), дуже добре	26.VI.29, добре
Квеллер А.	23.VI.30, достатньо	28.VI.30, добре	03.XII.29, добре	04.XII.29 (араб.), достатньо; 12/17.VI.30 (ге- брей.), добре	19.XI.30, достатньо
Кудеш Н.	28.VI.28, добре	04.VI.29, добре	06.XII.28, дуже добре	06.XII.28 (араб.), достатньо; 04.VI.29 (гебрей.), добре	23.V.28, добре
Левіцький М.	12.V.31, дуже до- бре	15.V.31 (маньч.), дуже добре; 28.VI.28 (ту- рец.), добре; до осені 1931 (перс., не увійшов у диплом), до- бре	22.V.31 (Монголія), дуже добре; 20.VI.29 (Бл. Схід, не увійшов у диплом), дуже добре	01.VI.31 (монгол., турец. та маньч.), дуже добре; 15.VI.29 (араб., не увійшов у диплом), добре	10.XII.30, дуже добре

Воронович А.	28.VI.28, достатньо	26.VI.28 (перс.), до- бре; 27.VI.28 (ту- рец.), добре	23.VI.28, добре	27.VI.28 (араб.), добре; до 07.31 (турец. та перс.), добре	09.VI.31, дуже добре
Франц В.	03.VI.29, достатньо	27.VI.29, добре	10.VI.29, дуже добре	05.VI.29 (монгол.), дуже добре	28.V.29, достатньо
Одерфельд М.	05.XI.31, дуже до- бре	20.XI.29, достатньо	16.VI.28, дуже добре	10.VI.28 (індій.), дуже добре	20.XI.30, дуже добре
Груббер Е.	21.VI.30, добре	15.VI.32, дуже добре	21.VI.32 (Індостан), добре; 24.VI.30 (араб. світ / Бл. Схід), добре	20.VI.30 (гінді), дуже добре; 20.VI.32 (перс.), дуже добре; до 07.30 (араб., не увійшов у диплом), достатньо	17.VI.33, добре
Александрович С.	09.VI.32, дуже до- бре	19.VI.31 (араб.), до- бре; 14.VI.32 (перс.), дуже добре	18.VI.31, дуже добре	09.VI.32 (турец.), дуже добре; 22.V.32 (араб. та перс.), добре	27.V.31, добре
Гюнсберг Р.	21.XI.32, добре	20.VI.33, достатньо	21.VI.33, дуже добре	12.XII.32 (гебрей.), добре; 12.XII.32 (араб.), дуже добре	03.XII.30, добре
Кунст А.	30.V.33, дуже до- бре	30.V.33, достатньо	30.V.33, добре	30.V.33 (індій. та араб.), дуже добре	17.VI.33, добре
Скужак Л.	29.V.33, добре	29.V.33, добре	29.V.33, дуже добре	29.V.33 (індій.), добре; 29.V.33 (палі), до- бре	12.VI.33, добре
Вільбах Р.	03.VI.29, добре	24.VI.29, добре	17.VI.29, достатньо	05.VI.29 (монгол.), дуже добре; 25.VI.29 (турец.), достатньо	15.XI.29, достатньо
Завалинський С.	19.VI.31, дуже до- бре	18–19.VI.31 (араб.), до- бре; 07.VI.33 (перс.), дуже добре	18.VI.31, добре	01.VI.32 (араб., ту- рец. та перс.), до- бре; 28.VI.32 (турец.), добре	16.VI.33, добре
Шенкер І.	01.VI.32, дуже до- бре	16.VI.32, дуже добре	01.VI.32, дуже добре	23.XII.32 (гебрей. та араб.), дуже до- бре; 20.X.31 (гебрей., не увійшов у диплом), дуже добре	30.XI.31, дуже добре
Здзеньський Р.	29.VI.34, добре	04.V.33, добре	07.VI.34, достатньо	02.VI.34 (перс. і ту- рец.), добре	13.VI.33, достатньо

Бухман Г.	01.VI.32, дуже до- бре	19.VI.31, добре	03.VI.32 (Палестина), дуже добре; 18.VI.31 (араб. краї- ни), добре	03.VI.31 (гебрей.), дуже добре; 01.VI.32 (араб.), дуже добре	19.XI.34, добре
Бер Ю.	19.VI.31, добре	03.VI.31, добре	18.VI.31, добре	15.VI.32 (араб.), дуже добре; 16.I.33 (гебрей.), до- статньо	17.VI.32, добре

Категорія іспитів під латинською літерою В передбачала на вибір студента одну з трьох груп іспитів. І якщо порядок проходження іспитів у межах категорії А не був важливим, то в категорії В іспит 6 завжди мав бути останнім (вважався підсумковим) [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 431].

У міністерському розпорядженні від 17 вересня 1927 р. вказано, що до групи “а” (“мовна група”) належали усний іспит “Елементи загального мовознавства” (фігурував під номером 6), так званий письмовий під наглядом та усний іспит “Обраний спеціальний напрям мовознавчих питань, пов’язаний з обраною студентом головною мовою” (7), а також усний іспит “Поглиблені знання літератури головною мовою” (8) [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 431]. У Львівському університеті ці іспити складав М. Левіцький: іспит В.а.7 стосувався монгольської мови, В.а.8 – літератури цією мовою (екзаменатор В. Котвич), а іспит В.а.6 у документах фігурує без уточнень – як “Елементи загального мовознавства” (екзаменатори В. Котвич і Є. Курилович). Проте наголосимо, що іспит В.а.6 М. Левіцький складав письмово та усно [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1013].

Іспити категорії В для студентів, які обрали групу “b” (“група історії літератури”), були такі: 6. “Поглиблені знання історії літератури головною східною мовою” (письмовий під наглядом та усний іспит); 7. “Поглиблені знання літератури додатковою та спорідненими мовами” (усний іспит); 8. “Політична та культурна історія країн чи народів, мови яких вивчаються” (усний іспит) [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 431]. У Львівському університеті маємо приклади складання цих іспитів майбутніми арабістами, гебраїстами та індологами.

Л. Гутман як доктор складав лише два іспити (звільнений від іспиту В.б.7), І. Шенкер та Ю. Бер – усі три. Їхні іспити В.б.7 стосувалися арабської (І. Шенкер) та гебрейської (Ю. Бер) літератури. Позаяк ці іспити складали вже після смерті З. Смогожевського, екзаменатором під час обох виступав А. Клявек. Іспити В.б.8 і В.б.6 трьох зазначених магістрантів відбулися на різних хронологічних етапах, що вплинуло на особи екзаменаторів. Л. Гутман як іспит В.б.8 складав політичну та культурну історію семітського Сходу (екзаменатор З. Смогожевський), Ю. Бер – арабських і гебрейських країн та народів, І. Шенкер – Палестини (екзаменатор в обох – А. Клявек). Іспит В.б.6 для Л. Гутмана та Ю. Бера стосувався поглиблених знань історії арабської літератури, проте екзаменатором у першого був лише З. Смогожевський (очевидно, з огляду на докторський статус Л. Гутмана), у другого – А. Клявек і С. Стасяк. Натомість І. Шенкер як іспит В.б.6 складав перед А. Клявеком і К. Хилінським поглиблені знання історії гебрейської літератури [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 104, 549, 1944].

Учні-літературознавці С. Стасяка для іспиту В.б.7 обирали літературу Авести (М. Одерфельд), історію перської літератури (Е. Грубер) та історію арабської літератури (А. Кунст). Перші два іспити приймав сам С. Стасяк, третій – А. Клявек. Іспити з політичної та культурної історії (В.б.8, екзаменатор С. Стасяк) у цих студентів обмежувалися теренами Індії та Ірану (М. Одерфельд), Індостану (в документах також фігурують Індія та Персія) (Е. Грубер), Індії та Аравії (А. Кунст). Іспити В.б.6

у всіх трьох студентів стосувалися історії індійської літератури (в документах Е. Грубер вжито термін “література гінді”). Проте якщо у випадку М. Одерфельд нагортаємо саме на таку предметну сферу підсумкового іспиту, то в документах Е. Грубер та А. Кунста вона розширена на історію філософії. М. Одерфельд та Е. Грубер склали іспит В.б.6 перед комісією у складі С. Стасяка і В. Котвича, А. Кунст – С. Стасяка та А. Клявека [ДАЛЮ, ф. 26, оп. 2, спр. 517, 967, 1297].

Група “с” (“група історії”) передбачала складання таких іспитів категорії В: 6. “Поглиблені знання політичної історії країн чи народів, мови яких вивчаються, з оглядом історичної географії” (письмовий під наглядом та усний іспит); 7. “Поглиблені знання культурної історії з особливим оглядом релігійних і філософських питань” (письмовий під наглядом та усний іспит); 8. “Географія та історична етнографія відповідних теренів” (усний іспит) [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 431].

Від усіх іспитів категорії В на підставі складеного докторського іспиту з арабської та гебрейсько-арамейської філології з найвищим результатом був звільнений Н. Кудеш; М. Штайнер не склав іспит В.с.8, а Ф. Махальського з огляду на складений докторський іспит з арабської та перської філології (результат “достатньо”) рада гуманітарного факультету звільнила від іспиту В.с.6 [ДАЛЮ, ф. 26, оп. 2, спр. 953, 1186, 1998].

М. Штайнер, Я. Барух, Я. Клінгер, Я. Зальц, Ф. Махальський, А. Квеллер склали іспити категорії В перед З. Смогожевським чи комісією зазвичай у складі цього професора й А. Клявека (Я. Клінгер остаточний іспит – перед З. Смогожевським і Є. Куриловичем). Після смерті З. Смогожевського підсумковий іспит з поглиблених знань політичної історії країн і народів Близького Сходу (мусульманських країн) з оглядом історичної географії, як засвідчує документація А. Вороновича, могла приймати комісія у складі А. Клявека та С. Стасяка. Натомість часткові іспити категорії В, які складав цей студент, – В. Котвич і С. Стасяк (В.с.7) чи сам В. Котвич (В.с.8). Загалом, окреслення проблематики іспитів категорії В, які складали усі згадані магістранти, відбувалося завдяки різним маркерам: географічним (широким – “Близький Схід”, вузьким – “арабські країни”), лінгвістичним та етнічним (“семітський Схід”, “семітський світ”, “країни та народи арабського і єврейського світу”, “арабські країни”), релігійним (“мусульманський світ”). Подекуди на основі порівняння назв іспитів у різних типах документів спостерігаємо за зміною (розширенням або звуженням) предметної сфери іспитів: Близький Схід – семітський світ – арабські країни; Близький Схід – мусульманський світ – арабські країни. У контексті зазначеного варто звернути увагу на вибіркові іспити Р. Гюнсберг і Г. Бухмана. Обоє склали іспит В.с.7, присвячений суто Палестині, іспит В.с.8 – Палестині й арабським країнам (екзаменатор А. Клявек). Членами комісії під час підсумкового іспиту в обох були А. Клявек і К. Хилінський, проте Р. Гюнсберг обрала політичну історію Палестини й Аравії з оглядом історичної географії, а назва іспиту В.с.6 Г. Бухмана звучала відмінно від міністерських приписів – “Гебраїстика” [ДАЛЮ, ф. 26, оп. 2, спр. 78, 203, 316, 557, 690, 796, 828, 1186, 1998].

Іспити категорії В, які складали сходознавці-тюркологи – учні В. Котвича, окреслювалися по-різному. Зокрема, усі три іспити Р. Здзенського були присвячені Туреччині (екзаменатор В. Котвич, під час підсумкового іспиту – разом з Є. Куриловичем). Предметна сфера іспитів В.с.6–В.с.8 С. Александровича окреслена за допомогою термінів “мусульманські країни та народи” чи “країни мусульманського Сходу”. Схожа ситуація була з іспитами Є. Завалинського: іспит В.с.7 у джерелах уточнено формулюваннями “мусульманські країни” чи “мусульманські країни та народи”, а назви іспитів В.с.6 і В.с.8 подано без конкретних маркерів. Часткові іспити в С. Александровича та Є. Завалинського приймав В. Котвич, підсумкові – разом зі С. Стасяком [ДАЛЮ, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 678, 707].

Предметну сферу іспитів В.с.7 та В.с.8 для В. Франца уточнено терміном “Середня Азія” (приймав В. Котвич), хоча в документах зустрічаємо й формулювання “монгольська культурна історія”. Натомість у назві підсумкового іспиту цього студента чітко фігурувала Монголія (екзаменатори В. Котвич і С. Стасяк). Р. Вільбах складала іспити В.с.6–В.с.8, присвячені монголам і тюркам (монгольським і тюркським землям). Іспити В.с.7 і В.с.8 у неї приймали два екзаменатори – В. Котвич і З. Смогожевський, а підсумковий іспит, що відбувався вже після смерті З. Смогожевського, – В. Котвич і С. Стасяк. Іспити категорії В, які складав Л. Скужак, стосувалися Індії (екзаменатор С. Стасяк, під час підсумкового іспиту – разом з В. Котвичем) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 276, 1595, 1785].

У таблиці 3 наводимо інформацію про дати складання магістрантами-сходознавцями Університету Яна Казимира у Львові іспитів категорії В та їхні результати [дані за: ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 23, 78, 104, 203, 276, 316, 517, 549, 557, 678, 690, 707, 796, 828, 953, 967, 1013, 1185, 1186, 1297, 1595, 1785, 1944, 1998; оп. 7, спр. 2153, 2189, 2215].

Таблиця 3: Іспити категорії В, складені магістрами-сходознавцями

Студент	Іспит В.6			Іспит В.7	Іспит В.8
	Письмовий іспит	Усний іспит	Узагальнена оцінка		
Штайнер М.	25.VI.29, протокол підсумкового іспиту відсутній	25.VI.29, протокол підсумкового іспиту відсутній	дуже добре	25.VI.29, добре	докт. іспит з арабської та гебрійсько-арамейської філології
Гутман Л.	25.VI.29, протокол підсумкового іспиту відсутній	25.VI.29, протокол підсумкового іспиту відсутній	добре	докт. іспит із семітської філології, 14.V.29, бездоганно	25.VI.29, добре
Барух Я.	18.VI.30, достатньо	20.VI.30, добре	достатньо	13.VI.30, достатньо	16.VI.30, достатньо
Клінгер Я.	18.VI.30, достатньо	20.VI.30, достатньо	достатньо	13.VI.30, добре	16.VI.30, достатньо
Зальц Я.	18.VI.30, достатньо	20.VI.30, добре	добре	13.VI.30, добре	16.VI.30, достатньо
Махальський Ф.	докт. іспит з арабської та перської філології, 24.VI.30, достатньо			13.VI.30, добре	16.VI.30, достатньо
Квеллер А.	26.VI.31, достатньо	27.VI.31, достатньо	достатньо	19.VI.31, добре	23.VI.31, добре
Кудеш Н.	докт. іспит з арабської та гебрійсько-арамейської філології, 23.XII.30, бездоганно				
Левіцький М.	25.VI.31, дуже добре	01.VII.31, добре	добре	25.VI.31, дуже добре	30.VI.31, дуже добре
Воронович А.	24.VI.32, достатньо	24.VI.32, дуже добре	запис у копії диплома відсутній	09.VI.32, дуже добре	09.VI.32, добре
Франц В.	20.VI.32, дуже добре	27.VI.32, достатньо	достатньо	12.VI.32, добре	12.VI.32, добре
Одерфельд М.	27.VI.32, добре	27.VI.32, добре	добре	27.V.32, добре	27.V.32, добре
Ґрубер Е.	21.VI.33, дуже добре	22.VI.33, дуже добре	дуже добре	20.V.33, дуже добре	15.VI.33, добре

Александрович С.	10.VI.33, дуже добре	16.VI.33, дуже добре	дуже добре	01.VI.33, дуже добре	31.V.33, дуже добре
Гюнсберг Р.	20.VI.33, добре	21.VI.33, дуже добре	дуже добре	20.VI.33, добре	21.VI.33, достатньо
Кунст А.	19.VI.33, дуже добре	20.VI.33, дуже добре	дуже добре	30.V.33, добре	30.V.33, добре
Скужак Л.	19.VI.33, дуже добре	20.VI.33, дуже добре	дуже добре	16.VI.33, дуже добре	30.V.33, дуже добре
Вільбах Р.	10.VI.33, достатньо	20.VI.33, достатньо	достатньо	03.XII.29, достатньо	03.XII.29, добре
Завалинський Є.	12.VI.33, дуже добре	16.VI.33, дуже добре	дуже добре	03.VI.33, дуже добре	02.VI.33, дуже добре
Шенкер І.	14.XII.33, добре	14.XII.33, добре	добре	20.VI.33, дуже добре	20.VI.33, дуже добре
Здзеньський Р.	14.VI.34, достатньо	26.VI.34, достатньо	достатньо	15.VI.34, достатньо	12.VI.34, достатньо
Бухман Г.	06.XI.34, дуже добре	10.XI.34, дуже добре	дуже добре	25.VI.34, дуже добре	25.VI.34, дуже добре
Бер Ю.	05.VI.35, достатньо	18.VI.35, достатньо	достатньо	до VI.35, достатньо	до VI.35, достатньо

Для іспиту В.6 особливе значення мав обраний студентом так званий спеціальний напрям. Магістрант вказував його в заяві до екзаменаційної комісії, зголошуючись до підсумкового іспиту. Саме в межах цього напрямку члени комісії ставили кандидату на здобуття магістерського ступеня питання. Заяви студентів-сходознавців до екзаменаційної комісії зі зголошенням до підсумкового іспиту та протоколи його перебігу дають змогу встановити, які спеціальні напрями обирали для іспиту В.6 майбутні магістри філософії в галузі орієнталістичних наук та на які питання під час його письмової частини відповідали. Цей матеріал, окрім усього іншого, вказує, що подекуди під терміном “філологія” за традицією надалі могли розуміти комплексні студії (зокрема, й проблематику історичного спрямування).

У документації М. Штайнера (належав до групи історії) для окреслення спеціального напрямку сходознавчих студій вжито термін “арабсько-гебрейсько-арамейський”. Представник групи історії літератури Л. Гутман обрав ним історію ісламу. Н. Кудеш та Ф. Махальський не вказували спеціального напрямку, позаяк не складали іспиту В.с.6. Троє інших молодих дослідників – Я. Барух, Я. Клінгер та Я. Зальц – ілюструють притаманну магістрантам З. Смогожевського тенденцію окреслювати спеціальний напрям групою, до якої належали (у цьому разі – історична група). Під час письмового складника підсумкового іспиту 18 червня 1930 р. ці студенти дістали від З. Смогожевського і Є. Куриловича питання “Причини падіння Арабського халіфату”. Семітський напрям історичної групи (за протоколом підсумкового іспиту) або політичну історію країн і народів арабського та єврейського світу (згідно із заявою до екзаменаційної комісії з проханням про допуск до іспиту) як спеціальний напрям обрав студент групи історії А. Квеллер. Під час письмової частини підсумкового іспиту 26 червня 1931 р. він дістав від членів комісії З. Смогожевського та А. Клявека питання “Головні центри розвитку мусульманської культури” [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 78, 549, 690, 796, 953, 828, 1186, 1998].

Відомості про інших магістрів наводимо в *таблиці 4* (принцип розміщення матеріалу – за близькістю сфер спеціального напрямку, відтак – екзаменаційних питань, а також за тотожністю екзаменаційних комісій) [укладено за: ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 104, 203, 276, 316, 517, 557, 678, 707, 967, 1013, 1297, 1595, 1785, 1944].

Таблиця 4: Характеристика письмової частини підсумкового іспиту

Студент	Спеціальний напрям	Питання для письмової відповіді	Екзаменаційна комісія	Дата іспиту
Бер Ю., група історії літератури	Арабська філологія	“Арабські граматики”, “Початки арабської поезії”	Клявек А., Стасяк С.	05.VI. 1935 р.
Воронович А., група історії	Історія Близького Сходу	“Аравія до Мохамеда”	Клявек А., Стасяк С.	24.VI. 1932 р.
Бухман Г., група історії	Гebraїстика	“Питання габіру”	Клявек А., Хилінський К.	06.XI. 1934 р.
Гюнсберг Р., група історії	Гebraйська філологія	“Хаммурапі та Палестина”, “Аморейський період в історії палестинської культури”	Клявек А., Хилінський К.	20.VI. 1933 р.
Шенкер І., група історії літератури	Гebraйська філологія	“Питання Девтеро- і Тріто-Ісаї”	Клявек А., Хилінський К.	14.XII. 1933 р.
Скужак Л., група історії	Індійська філологія	“Прихід аріїв до Індії та перші століття їхньої історії”	Стасяк С., Котвич В.	19.VI. 1933 р.
Грубер Е., група історії літератури	Індійська філологія	“Жінка в Індії та Персії”	Стасяк С., Котвич В.	21.VI. 1933 р.
Одерфельд М., група історії літератури	Індійська філологія	“Жінка в індійських епосі та драмі”	Стасяк С., Котвич В.	27.VI. 1932 р.
Кунст А., група історії літератури	Індійська філологія	“Ньяя і Вайшешика”	Стасяк С., Клявек А.	19.VI. 1933 р.
Левіцький М., мовна група	Алтаїстика (студії над тюркськими, монгольськими та тунгуськими мовами)	“Відміна у монгольській мові з оглядом споріднених мов”	Котвич В., Курилович Є.	25.VI. 1931 р.
Здзеньський Р., група історії	Тюркологія	“Вплив перської культури на турків-османів”	Котвич В., Курилович Є.	14.VI. 1934 р.
Завалинський Є., група історії	Ісламістика (тюркологія)	“Розвиток потуги османів”	Котвич В., Стасяк С.	12.VI. 1933 р.
Александрович С., група історії	Турецька філологія	“Мусульманське право та його джерела”	Котвич В., Стасяк С.	10.VI. 1933 р.
Вільбах Р., група історії	Історія монголів	“Наслідки діяльності монголів у XIII і XIV ст. для Близького Сходу”	Котвич В., Стасяк С.	10.VI. 1933 р.
Франц В., група історії	Історія культури та релігії Далекого Сходу зі спеціальним оглядом Монголії	“Роль Тимура в історії Азії”	Котвич В., Стасяк С.	20.VI. 1932 р.

4. Магістерські роботи

Окремий параграф розпорядження від 17 вересня 1927 р. стосувався магістерської роботи. Її тему студент міг отримати лише після складання усіх іспитів

категорії А, й вона мала бути дотичною до групи екзаменів категорії В. У результаті ця наукова праця мала б засвідчити, що студент володіє достатніми знаннями східної мови та відповідних джерел, а також уміє їх використовувати: під час підсумкового іспиту екзаменатори мали провести зі студентом дискусію на тему його дослідження та проконтролювати загальні знання з обраного напрямку сходознавства [Rozporządzenie Ministra W.R.O.P. z dnia 17 września 1927 r. ... 1927, 431].

Наявні джерела дають змогу проаналізувати тематичний спектр магістерських робіт студентів-сходознавців Львівського університету. Наперед зазначимо, що в Університеті Яна Казимира у Львові в межах магістерської системи з орієнталістичних наук практикою (за невеликими винятками) було написання лише одного відгуку на студентське дослідження (для порівняння: магістерські роботи з етнології зазвичай оцінювали два рецензенти). Фактичний керівник розвідки (професор, у науковому підрозділі якого студент працював) був водночас її рецензентом і головним референтом під час дискусії. Після неї, задля об'єктивності, оцінку за магістерську роботу визначали колегіально два члени екзаменаційної комісії. Наголосимо, що всі остаточні оцінки за магістерські роботи студентів-сходознавців Львівського університету збігаються з оцінками, які зазначили рецензенти у своїх відгуках.

Більшість магістрантів З. Смогожевського належали до групи історії, а теми їхніх досліджень, виконаних у семінарі Близького Сходу під керівництвом цього професора (включаючи зараховані як магістерські докторські роботи М. Штайнера, Ф. Махальського та Н. Кудеша), були спрямовані на висвітлення політичної історії середньовічного Сходу або постаті пророка Мохамеда: “Завоювання Персії за Омара” (“*Podbój Persji za Omara*”) Я. Зальца, “Правління халіфа Османа” (“*Rządy halifa Otmana*”) М. Штайнера, “Правління Османа” (“*Rządy Otmana*”) Я. Клінгера, “Правління Муавії (перший період)” (“*Rządy Mu'āwiji (okres pierwszy)*”) Я. Баруха, “Поява династії Фатимідів” (“*Powstanie dynastji Fatymidów*”) Н. Кудеша, “Знаки пророцтва Мохамеда” (“*Znamiona prorocstwa Muhammeda*”) Ф. Махальського⁴, “Ставлення Мохамеда до євреїв” (“*Stosunek Muhammeda do Żydów*”) А. Квеллера. Вирізнялася лише тема зарахованої докторської роботи (виконана також у семінарі під керівництвом З. Смогожевського) представника групи історії літератури Л. Гутмана – «Розвиток поняття “бити” у семітських мовах» («*Rozwój pojęcia “bić” w językach semickich*»). Рецензентом усіх зазначених магістерських робіт був З. Смогожевський. Наголосимо, що він зазвичай не заповнював бланки для відгуків розгорнутим текстом, а лише вказував оцінки: Я. Барух – “достатньо”, Я. Клінгер – “добре”, Я. Зальц – “достатньо” (усі три відгуки датовано 18 червня 1930 р.), А. Квеллер – “добре” (відгук від 26 червня 1931 р.). Під час остаточних іспитів З. Смогожевський виступав головним референтом магістерських робіт, а після захисту їхні тексти залишилися в підрозділі під його керівництвом. Зараховані докторські роботи, згідно з магістерськими дипломами, були оцінені так: Л. Гутман і М. Штайнер – “дуже добрий результат”, Н. Кудеш – “добрий результат”, Ф. Махальський – “задовільний результат” [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 78, 18, 18 зв., 20, 21 зв.; 549, 12 зв.; 690, 18–19, 20 зв.; 796, 11–12, 13 зв.; 828, 21–21 зв., 25, 26 зв.; 953, 14 зв.; 1186, 14 зв.; 1998, 14 зв.].

Магістранти А. Клявека також належали переважно до групи історії. Навіть тематика магістерської роботи представника групи історії літератури І. Шенкера – “Чужоземні культу в Біблії” (“*Obce kultury w Bibliji*”) – мала відчутний історичний аспект. Тож цю роботу рецензували два професори: А. Клявек, у семінарі Близького Сходу якого дослідження було виконане (відгук від 23 листопада 1933 р., оцінка “добре”), та професор стародавньої історії К. Хилінський (відгук від 5 грудня 1933 р., лише із зазначенням згоди з оцінкою головного рецензента). А. Клявек вказував, що в роботі наведено імена різних неюдейських богів, згаданих у Старому Завіті, зроблено спробу з'ясувати їхню етимологію. Професор зазначав, що студент

сумлінно опрацював літературу та в деяких місцях розвідки подав дуже цікаві авторські думки, проте певні твердження І. Шенкера зі сфери етимології вважав сумнівними. Під час підсумкового іспиту А. Клявек виступав головним референтом роботи І. Шенкера, а текст розвідки після захисту залишився в інституті стародавньої історії під керівництвом К. Хилінського [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1944, 11–12 зв., 16 зв. – 17].

Теми, обрані магістрантами А. Клявека з групи історії, належали до різних напрямів історичних студій: “Мандри ізраїльтян Синайським півостровом” (“*Wędrowki Izraelitów po połwyspie Synajskim*”) Р. Гюнсберг, “Клинописний алфавіт з Рас-Шамри” (“*Alfabet klinowy z Ras-Samra*”) Г. Бухмана, “Ляхм (м’ясо) в Корані та збірниках старих традиціоналістів у Старому Завіті” (“*Lahm (mięso) w Koranie i zbiorach starszych tradycjonistów oraz Starym Testamencie*”) А. Вороновича.

Роботи Р. Гюнсберг і Г. Бухмана були виконані водночас у семінарі Близького Сходу А. Клявека та інституті (закладі) стародавньої історії К. Хилінського, що засвідчує тісні зв’язки сходознавства та стародавньої історії в галузі дослідження давніх періодів історії Близького Сходу. Магістерську роботу Р. Гюнсберг оцінював А. Клявек (результат “дуже добре”). В архівній справі студентки є також бланк із темою роботи в галузі історії “Мандри ізраїльтян Синайським півостровом” та підписом К. Хилінського як екзаменатора, проте текст відгуку цей професор не написав. Натомість А. Клявек у своєму відгуку від 16 червня 1933 р. зазначав, що кандидатка опрацювала значну кількість літератури, розглянула найновіші дослідження з теми та з-поміж різноманітних гіпотез вибрала найточнішу, відповідно її обґрунтувавши. Перед майбутньою публікацією дослідження А. Клявек радив Р. Гюнсберг виправити низку незначних недоліків. Додамо: Р. Гюнсберг працювала над здобуттям одразу двох дипломів магістра філософії – у галузі орієнталістичних наук та в галузі історії. Обидва підсумкові іспити відбулися в червні 1933 р. Під час першого референтом магістерської роботи Р. Гюнсберг був А. Клявек, під час другого (спеціальний напрям – стародавня історія) – К. Хилінський. Тож текст магістерського дослідження залишився в підрозділі під керівництвом професора стародавньої історії [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 557, 1, 11–12, 18, 18 зв., 21 зв., 22 зв.].

Рукопис магістерської роботи Г. Бухмана після захисту також залишився в закладі стародавньої історії. Рецензент (а під час іспиту – референт) дослідження А. Клявек у своєму відгуку від 12 червня 1934 р. зазначив, що глиняні таблички з клинописними текстами, знайдені під час розкопок пагорба Рас-Шамра (роботи археологів розпочалися наприкінці 1920-х років), проливають чимало світла на історію Сирії. Професор наголошував, що деякі таблички неможливо докладно відчитати. Саме на них і звернув найбільшу увагу магістрант, дійшовши частково інших висновків, аніж дослідник Рас-Шамри, професор Університету в Галле Ганс Бауер (1878–1937). У результаті А. Клявек оцінив роботу Г. Бухмана на “дуже добре”. Професор також вказував, що частину магістерської розвідки було оформлено для публікації у виданні “Przegląd Historyczny” [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 203, 8, 8 зв., 11].

Що стосується роботи А. Вороновича, який закінчував вищі студії уже після смерті свого вчителя З. Смогожевського, то А. Клявек як її рецензент у відгуку від 18 червня 1932 р. писав, що кандидат на здобуття магістерського ступеня назагал засвідчив своє знання арабської мови та літератури, проаналізував окремі місця з Корану, проте, на жаль, не дослідив походження норм, пов’язаних з м’ясом, і досить слабо залучив інформацію зі Старого Завіту. Тож професор оцінив розвідку на “достатньо”. Під час остаточного іспиту саме А. Клявек виступав головним референтом роботи А. Вороновича, а після захисту її рукопис залишився в очоленому ним семінарі орієнталістичного інституту, який на той час ще діяв [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 316, 14–15].

Магістерська робота представника групи історії літератури Ю. Бера “Приписи про чистоту перед молитвою в ісламі” (*“Przepisy o czystości przed modlitwą w Islamie”*), яку оцінював А. Клявек, була виконана під час навчання цього студента у Варшавському університеті, під керівництвом М. Шорра. У своєму відгуку А. Клявек писав, що Ю. Бер порівняв норми ісламу про чистоту перед молитвою з відповідними приписами, яких дотримувались євреї. Як недолік роботи він зазначив те, що магістрант не розглянув еволюції досліджуваних приписів, а також не опрацював літературу, у якій пояснено аналогічні біблійні звичаї. А. Клявек виступав головним референтом магістерської роботи Ю. Бера під час підсумкового іспиту, проте текст розвідки залишився в закладі індійської філології та культури під керівництвом С. Стасяка (нагадаємо, що після 1933 р. А. Клявек не керував окремим науковим підрозділом, а збірки близькосхідної тематики увійшли до підрозділу, який очолив С. Стасяк) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 104, 10, 10 зв., 12].

Проблематика робіт магістрантів С. Стасяка, які належали до групи історії літератури, була такою: “Бхаса як драматург” (*“Bhāsa jako dramaturg”*) М. Одерфельд, “Природа у Калідаси” (*“Przyroda u Kālidāsy”*) А. Кунста, “Шакунтала в новоіндійській літературі” (*“Śakuntala w nowoindyjskiej literaturze”*) Е. Грубер. Тема, яку під керівництвом С. Стасяка досліджував представник групи історії Л. Скужак, – “Мандрівні аскети в Дхармашастрах” (*“Asceci wędrowni w Dharmaśāstrach”*), – також була зорієнтована на аналіз давніх індійських текстів. С. Стасяк виступав рецензентом усіх зазначених розвідок: дослідження М. Одерфельд було оцінене на “добре” (відгук від 20 червня 1932 р.), решта – на “дуже добре” (відгуки на роботи А. Кунста та Л. Скужака від 15 червня 1933 р., Е. Грубер – від 19 червня того ж року). Під час підсумкових іспитів С. Стасяк був референтом усіх чотирьох магістерських робіт (після захистів їхні рукописи залишилися в очоленому ним підрозділі). У текстах відгуків професор робив акцент на позитивах студентських досліджень. Зокрема, робота М. Одерфельд, за його твердженням, була виконана на основі аналізу текстів на санскриті та засвідчила, що її авторка добре знає цю мову і досить критично ставиться до історіографії. А. Кунст зробив якісний переклад ліричної поеми видатного індійського поета IV–V ст. Калідаси “Хмара-вістун” (*“Meghaduta”*) та фрагментів творів “Історія роду Рагху” (*“Raghuvamca”*) і “Шакунтала” (*“Śakuntala”*) й піддав отриманий матеріал естетичному аналізу, завдяки чому дійшов важливих для висвітлення творчості поета висновків; спробував відшукати спільні риси в інтерпретації природи в індійській та грецькій поезії. Е. Грубер дослідила варіанти легенди про Шакунталу в дуже широкому комплексі творів індійської літератури (тому предметна сфера дослідження набагато ширша, ніж відображено в його назві), зробила місцями досконалий переклад одного епізоду “Магабгарати” в новоіндійській редакції Гокуль Ната. Л. Скужак засвідчив своє критичне ставлення до джерел, вміння застосовувати наукові методи, а також віру у власні сили для висунення авторських гіпотез (зроблені ним висновки були оригінальними та добре обґрунтованими); окремо професор відзначив опертий на джерела розділ про походження мандрівних аскетів, у якому йшлося і про їхній побут [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 517, 14, 14 зв., 16; спр. 967, 9, 9 зв., 12 зв., 13; спр. 1297, 11, 11 зв., 14; спр. 1595, 19–21].

В. Котвич був водночас рецензентом і референтом усіх робіт своїх магістрантів, а рукописи розвідок залишалися в підрозділі під його керівництвом. Унікальним за тематикою було дослідження з алтаїстики “Множина в алтайських мовах” (*“Liczba mnoga w językach altajskich”*) авторства представника мовної групи М. Левіцького. У відгуку від 25 червня 1931 р. (оцінка “дуже добре”) В. Котвич зазначив, що воно засвідчило глибокі знання наукової літератури та опрацювання предмета: М. Левіцький уперше зіставив результати досліджень багатьох попередників, відтак уклав іменники множини з алтайських мов у цілість та зробив низку оригінальних

висновків. Інші магістерські праці вихованців В. Котвича були історичної тематики – представляли різні напрями історії (історія релігії, політична історія) та хронологічні періоди (Середньовіччя, Ранній новий час), а також дві галузі сходознавства – монголістику і тюркологію [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 13; спр. 276, 10; спр. 678, 17; спр. 707, 11; спр. 1013, 18, 18 зв., 21; спр. 1785, 8].

Монголістичними дослідженнями були “Шаманські божества монголів” (“*Bóstwa szamańskie Mongolów*”) В. Франца (відгук від 25 червня 1932 р.) та “Історія предків Темучина та його молодості на основі Юань-чао бі-ши” (“*Dzieje przodków Temučina i jego młodość na podstawie Juan-čao pi ši*”) Р. Вільбах (відгук від 10 червня 1933 р.). За словами В. Котвича, В. Франц добре опрацював доступний йому матеріал і на його основі здійснив самостійний аналіз особливостей шаманства на теренах Монголії (оцінка “добре”), а Р. Вільбах зробила переклад давнього монгольського тексту (мова йшла про написану в XIII ст. невідомим автором так звану “Таємну історію монголів”, китайською – “Юань-чао бі-ши”), що став головним джерелом її дослідження, проте не використала усю необхідну історіографію проблеми (оцінка “достатньо”) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 276, 13, 13 зв.; 1785, 10, 10 зв.].

Тюркологічні праці магістрантів В. Котвича стосувалися політичної історії XVII ст. і мали низку спільних рис – опертя на власний переклад турецького джерела та його аналіз крізь призму порівнянь з європейськими джерелами. Зокрема, розвідка “Події 1058 року гіджри (або 1648 р.) в Туреччині” (“*Wyypadki z roku 1058 hidżry (czyli 1648 r.) w Turcji*”) Р. Здзенського була написана на основі його перекладу фрагмента праці історика Мустафи Наїми про 1058 р. гіджри (тобто 1648–1649 р.) – переломний для історії Туреччини передусім через смерть султана Ібрагіма I. Водночас на основі доступних джерел магістрант проаналізував тогочасний стан Османської імперії в порівнянні з країнами Європи. Основою для магістерської роботи С. Александровича “Фрагмент історії Криму на основі Евлії Челебі” (“*Fragment dziejów Krymu na podstawie Ewlija Czelebi’ego*”) став його переклад уривка з праці Евлії Челебі про похід хана Мехмеда IV Герая на північ у 1665 р. Магістрант висвітлив зазначену подію і за європейськими джерелами. Є. Завалинський для свого магістерського дослідження “Облога Азова 1695 р. у світлі тогочасних подій” (“*Oblężenie Azowa 1695 r. w świetle współczesnych wypadków*”) переклав опис облоги Азова московськими військами в 1695 р. з праці османського історика Сілагдара Фіндіклілі Мехмеда Аги, зробивши до нього опертий на європейські джерела ґрунтовний коментар. Отже, за словами В. Котвича, студенти засвідчили знання турецької мови та вміння працювати з історичними джерелами. Магістерські роботи С. Александровича та Є. Завалинського професор оцінив на “дуже добре” (відгуки відповідно від 30 травня і 3 червня 1933 р.), Р. Здзенського – на “добре” (відгук від 22 червня 1934 р.) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 15, 8, 8 зв.; спр. 678, 1, 11, 11 зв., 16, 17; спр. 707, 9, 9 зв., 12 зв.].

Висновки

Впровадження магістерської системи зі сходознавства в університетах Польської Республіки збіглося в часі зі змінами в напрямі “Орієнталістика” в Університеті Яна Казимира у Львові. На 1927 р. його чільними представниками були викладачі-сходознавці, які пов’язали своє життя зі Львовом лише в 1920-х роках, – З. Смогожевський, А. Клявек, С. Стасяк, В. Котвич. Тож розгортання їхньої викладацької діяльності у Львівському університеті відбувалося синхронно з утвердженням у ньому системи підготовки магістра філософії в галузі орієнталістичних наук, що зумовило формування кількісно незначного (на червень 1939 р. – 25 осіб), проте потужного за якісними показниками кола молодих дослідників, вибір фаху яких був свідомим та обміркованим.

Магістерська система передбачала складання восьми іспитів (сім – сходознавчого спрямування, восьмий – з філософії) та написання магістерської роботи. Іспити категорії А (обов'язкові) підсумовували комплексну підготовку сходознавця (опанування мовознавства, історії літератури, історії, етнографії та географії, філософії, релігієзнавства тощо), натомість іспити категорії В – працю в межах однієї з трьох вужчих спеціалізацій (груп): мовної (представник М. Левіцький), історії літератури (її представниками стали принаймні шість магістрів) чи історії (щонайменше 16 магістрів). Істориками були більшість учнів З. Смогожевського, А. Клявека та В. Котвича, істориками літератури – С. Стасяка.

Практичні заняття (зокрема, семінари) та підготовка магістерських робіт відбивають теоретико-методологічні позиції професорів-сходознавців Університету Яна Казимира у Львові. Студентів вони скеровували на переклад текстів – наукових чи художніх (мали бути основними джерелами магістерських розвідок), опрацювання історіографії, застосування різноманітних дослідницьких методів, зокрема порівняльного.

Результати аналізу обраних студентами іспитів (зокрема і їхньої прив'язки до певних східних мов, теренів чи народів) та особливостей магістерських робіт дають підстави стверджувати, що магістри-сходознавці, включно з докторами філософії, які здобували нижчий ступінь, стали основою для формування у Львівському університеті чотирьох наукових середовищ:

1) школи З. Смогожевського (М. Штайнер, Я. Барух, Я. Клінгер, Я. Зальц, Н. Кудеш, які спеціалізувалися з політичної історії, Ф. Махальський, А. Квеллер, А. Воронович, певною мірою Ю. Бер – з історії ісламу та релігієзнавства, Л. Гутман – з філологічної проблематики);

2) школи А. Клявека – К. Хилінського, що засвідчує тісні зв'язки між сходознавством і стародавньою історією (представники – дослідники стародавнього Близького Сходу Р. Гюнсберг, Г. Бухман, І. Шенкер);

3) школи С. Стасяка (дослідники історії індійської літератури М. Одерфельд, А. Кунст, Е. Грубер та історик-індолог Л. Скужак);

4) школи В. Котвича (мовознавець-алтаїст М. Левіцький, історики-монголісти В. Франц і Р. Вільбах, історики-тюркологи С. Александрович, Є. Завалинський, Р. Здзенський).

Проте жодне з цих наукових середовищ не було замкненим. Магістерська система сприяла поєднанню під час підготовки студента декількох галузей сходознавства, наприклад арабістики та гебраїстики, арабістики та іраністики, іраністики та індології, монголістики та тюркології, тюркології та арабістики тощо.

¹ На жаль, у ДАЛО нами не виявлено справи Е. Розенфельд, а також справи Р. Альтшюлер, матеріали якої відображають здобуття цією студенткою магістерського ступеня в галузі орієнталістичних наук (віднайдена справа стосується ступеня з німецької філології) [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 23]. Зважаючи на це, під час подальшого теоретичного опрацювання фактичного матеріалу постаті Е. Розенфельд і Р. Альтшюлер не враховано.

² Т. Левіцький склав магістерські іспити з описової граматики гебрійської мови (А.2, 21 травня 1929 р., екзаменатор А. Клявек), загальної історії арабської літератури та загальної історії гебрійської літератури (А.4, весняна сесія 1930/1931, екзаменатори відповідно З. Смогожевський та А. Клявек), головних засад філософських наук (А.5, 21 червня 1930 р., екзаменатор К. Твардовський). З усіх іспитів майбутній професор Ягеллонського університету дістав оцінку “добре” [ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2153, 3, 10; спр. 2189, 7, 8, 11]. У 1931 р. Т. Левіцький здобув ступінь доктора філософії [Encyclopedia 2014, 29]. Можливо, це спинило його спроби здобути нижчий науковий ступінь. Одна з імовірних причин – він бачив себе передусім науковцем, а не вчителем.

³ Студент третього року навчання гуманітарного факультету О. Прицак 6 червня 1939 р. склав три усні іспити: з описової граматики турецько-османської мови (А.1), загального нарису географії, етнографії та історії Туреччини й Аравії (А.3), загальної історії турецької та арабської літератури (А.4). Усі іспити приймав В. Котвич, який відповіді О. Прицака оцінив якнайвище. Результат “дуже добре” 9 червня 1939 р. студент дістав і від А. Клявека за усний іспит з описової граматики арабської мови (А.2) [ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2429, 21–24].

⁴ Тема магістерської роботи Ф. Махальського, виконаної під керівництвом професора історії польської літератури Юліуша Кляйнера для здобуття ступеня магістра філософії в галузі польської філології, також мала стосунок до сходознавства – “Орієнталізм у творчості Антонія Лянге” (“*Orientalizm w twórczości Antoniego Langego*”). Перед підсумковим іспитом цю розвідку оцінювали два професори-полоністи – Ю. Кляйнер (8 травня 1932 р.) та Вільгельм Брухнальський (14 травня). Обидва поставили оцінку “добре”. Рукопис роботи залишився в підрозділі під керівництвом Ю. Кляйнера, а 1937 р. праця була опублікована [ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1185, 6, 10, 11, 11 зв., 13, 13 зв., 15 зв., 16; Hahn 1938].

ДЖЕРЕЛА

Державний архів Львівської області (ДАЛО), ф. 26, оп. 2, спр. 15 (Александрович Стефан Мустафа: справа про закінчення університету), 1931–1933, 15 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 23 (Альтшюлер-Штарк Рівка: справа про закінчення університету), 1929–1933, 9 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 78 (Барух Якуб: справа про закінчення університету), 1928–1930, 15 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 104 (Бер Юзеф: справа про закінчення університету), 1930–1935, 17 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 203 (Бухман Герш: справа про закінчення університету), 1931–1934, 14 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 276 (Вільбах Ребека: справа про закінчення університету), 1929–1933, 15 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 316 (Воронович Алі: справа про закінчення університету), 1928–1932, 16 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 517 (Грубер Ева: справа про закінчення університету), 1932–1933, 16 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 549 (Гутман Леон: справа про закінчення університету), 1929, 12 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 557 (Гюнсберг Рифка: справа про закінчення університету), 1929–1933, 22 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 678 (Завалинський Євген Мар’ян: справа про закінчення університету), 1931–1933, 18 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 690 (Зальц Якуб Лейб: справа про закінчення університету), 1928–1930, 20 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 707 (Здзеньський Роман Максим: справа про закінчення університету), 1933–1938, 13 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 796 (Квеллер Абрагам Нагум (Нугім): справа про закінчення університету), 1929–1931, 17 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 828 (Клінгер Ян Антоній: справа про закінчення університету), 1928–1930, 28 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 953 (Кудеш Натан: справа про закінчення університету), 1928–1931, 18 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 967 (Кунст Арнольд: справа про закінчення університету), 1933–1936, 13 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1013 (Левіцький Мар’ян Тадеуш: справа про закінчення університету), 1928–1931, 21 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1185 (Махальський Францішек: справа про закінчення університету), 1931–1932, 16 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1186 (Махальський Францішек: справа про закінчення університету), 1928–1931, 14 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1297 (Одерфельд Меланія: справа про закінчення університету), 1928–1932, арк. 1–15.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1595 (Скужак Людвік Ян: справа про закінчення університету, 1933, 22 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1785 (Франц Віктор Мар'ян Владислав: справа про закінчення університету), 1929–1932, 11 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1944 (Шенкер Іцак Освальд: справа про закінчення університету), 1931–1934, 17 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1998 (Штайнер Мойжеш Якуб: справа про закінчення університету), 1928–1929, 16 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2153 (Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету: магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1929, 32 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2189 (Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету: магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1930, 14 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2215 (Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету: магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1931–1932, 21 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2429 (Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету: магістерські іспити в галузях філософських наук та орієнталістичних наук), 1938–1939, 27 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1383 (Книга обліку дипломів магістра філософії, гуманітарний факультет), 1927–1932, 148 арк.

ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1384 (Книга обліку дипломів магістра філософії, гуманітарний факультет), 1932–1936, [б. п.].

ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1385 (Книга обліку дипломів магістра філософії, гуманітарний факультет), 1936–1939, 92 арк.

Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 roku do rad Wydziałów filozoficznych, humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych Uniwersytetów w sprawie wprowadzenia w życie rozporządzeń o egzaminach magisterskich // **Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej**. Warszawa, 1926, No. 8, Poz. 83.

Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1927 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie nauk orjentalistycznych na stopień magistra filozofji // **Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej**. Warszawa, 1927, No. 12, Poz. 193.

Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku w sprawie egzaminów magisterskich na wydziałach filozoficznych (humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych) Uniwersytetów // **Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej**. Warszawa, 1926, No. 8, Poz. 65.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1924–1925. Lwów, 1924.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1925–1926. Lwów, 1925.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1926–1927. Lwów, 1926.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1927–1928. Lwów, 1927.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1928–1929. Lwów, 1928.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1929–1930. Lwów, 1929.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1930–1931. Lwów, 1930.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1931–1932 i skład Uniwersytetu w latach akademickich 1930/31 i 1931/32. Lwów, 1931.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów oraz skład Uniwersytetu w roku akad. 1932/33. Lwów, 1932.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów na rok akad. 1933/34. Lwów, 1933.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów na rok akad. 1934/35. Lwów, 1934.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów na rok akad. 1935/36. Lwów, 1935.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów w roku akademickim 1936/37. Lwów, 1936.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów w roku akademickim 1937/38. Lwów, 1937.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów w roku akademickim 1938/39. Lwów, 1938.

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów w roku akademickim 1939/40. Lwów, 1939.

Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1920, No. 72, Poz. 494.

ЛІТЕРАТУРА

Козицький А. Львівська орієнталістика кінця XIX – першої третини XX ст. // **Наукові записки університету “Острозька академія”. Історичні науки**. Вип. 2. Острог, 2002.

Козицький А. Владислав Котвіч та його сходознавчі студії // **Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія “Історія”, 2007a**, № 20. DOI: 10.24919/2312-2595.20.172099

Козицький А. Стефан Стасяк та його сходознавчі дослідження // **Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія “Історія та географія”**. Вип. 27. Харків, 2007b.

Козицький А. Історія Стародавнього Сходу у Львівському університеті міжвоєнного періоду // **Східний світ**, 2010a, № 1.

Козицький А. Львівські сходознавці першої третини XX століття // **Вісник Львівського університету. Серія історична**. Вип. 45. Львів, 2010b.

Козицький А. Польське орієнталістичне товариство (1922–1939 рр.) // **Вісник Львівського університету. Серія історична**. Спецвипуск. Львів, 2017.

Козицький А. Анджей Гавронський (1885–1927): визначний поліглот та організатор сходознавчих студій у Львівському університеті // **Наукові зошити історичного факультету Львівського університету**. Вип. 19–20. Львів, 2018–2019. DOI: 10.30970/fhi.2019.19-20.2361

Кочубей Ю. Слово про Омеляна Прицака // **Східний світ**, 1999, № 1–2.

Лисий Ю., Тарнавський Р. Мережа наукових підрозділів філологічно-історичного та філологічного спрямувань гуманітарного факультету університету Яна Казимира у Львові (1924–1939): структура та працівники // **Народознавчі зошити**, 2021, № 3. DOI 10.15407/nz2021.03.606

Полотнюк Я. Сходознавство у Львівському університеті // **Східний світ**, 1993, № 2.

Радивилов Д. А. Ибадитские рукописи ЛНУ им. И. Франко: сборник *ас-Сийар ал-‘уманійя* // **Polyphonia Orientis. До ювілею В. С. Рибалкіна**. Київ, 2013.

Сходознавство і візантологія в Україні в іменах: біобібліографічний словник / Упоряд.: Е. Г. Циганкова, Ю. М. Кочубей, О. Д. Василюк; редкол.: Л. В. Матвеева (голов. ред.) та ін. Київ, 2011.

Тарнавський Р. Б. Народознавство у Львівському університеті наприкінці XIX – у першій половині XX ст.: контексти, дискурси, наукові зв’язки. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук (спеціальності 07.00.01 – історія України, 07.00.05 – етнологія). Львів, 2020.

Фелонюк А. Євген Завалинський – призабутий тюрколог (з історії українського сходознавчого осередку Львова 1930-х – початку 1940-х років) // **Український археографічний щорічник**. Вип. 15. Київ, 2010.

Фелонюк А. Неопублікований нарис Євгена Завалинського про польсько-турецькі відносини у XV–XVII століттях // **Український археографічний щорічник**. Вип. 18. Київ, 2013.

Фелонюк А. Сходознавчі зацікавлення Омеляна Прицака у львівський період життя (1936–1943 pp.) // **Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки**, 2015, № 7.

Ali Woronowicz i Mustafa Aleksandrowicz w Egipcie: materiały źródłowe i publicystyka z lat 1934–1938 / Edycja naukowa tekstów źródłowych, redakcja naukowa i opracowanie G. Czerwiński, E. Maksimowicz; wstęp G. Czerwiński. Białystok, 2019.

Encyclopaedia Iranica, 2006. URL: <https://iranicaonline.org/articles/machalski-franciszek> (дата звернення: 12.02.2022).

Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Т. I / Видавнича рада: І. О. Вакарчук (голова). Львів, 2011.

Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Т. II / Видавнича рада: І. О. Вакарчук (голова). Львів, 2014.

Hahn W. Orientalizm Antoniego Langego: (z zarysem bibliografii). Franciszek Machalski, Tarnopol 1937 [recenzja] // **Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej**. T. 35, No. 1/4. 1938.

Lewicki T. Z dziejów orientalistyki lwowskiej // **Ruch Biblijny i Liturgiczny**. T. 33, No. 4. 1980. DOI:10.21906/rbl.1501

Olszowska K. W. Orientalistyka lwowska i krakowska – dwa ośrodki naukowe oraz ich wzajemne powiązania // **Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne**. T. 145/2. Kraków, 2018. DOI: 10.4467/20844069PH.18.015.7817

Słownik biograficzny Tatarów polskich XX wieku / Red. nauk. A. Miśkiewicz. Białystok, 2016.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki / Red. nauk. S. Strelcyn. Warszawa, 1957.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki. T. II / Red. nauk. J. Reychman. Warszawa, 1966.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki. T. III / Red. nauk. J. Reychman. Warszawa, 1969.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki. T. IV / Red. nauk. T. Majda. Warszawa, 2015.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki. T. V / Red. nauk. T. Majda. Warszawa, 2010.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki. T. VI / Red. nauk. T. Majda. Warszawa, 2013.

REFERENCES

Kozyts'kyy A. (2002), "L'vivs'ka oriyentalistyka kintsya XIX – pershoyi tretyny XX st.", *Naukovi zapysky universytetu "Ostroz'ka akademiya". Istorychni nauky*, Issue 2, pp. 207–217. (In Ukrainian).

Kozyts'kyy A. (2007a), "Vladyslav Kotvich ta yoho skhodoznavchi studiyi", *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats' Drohobys'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Istoriya"*, No. 20, pp. 87–96. (In Ukrainian). DOI: 10.24919/2312-2595.20.172099

Kozyts'kyy A. (2007b), "Stefan Stasyak ta yoho skhodoznavchi doslidzhennya", *Zbirnyk naukovykh prats' Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody, Seriya "Istoriya ta heohrafiya"*, Issue 27, pp. 39–45. (In Ukrainian).

Kozyts'kyy A. (2010a), "Istoriya Starodavn'oho Skhodu u L'vivs'komu universyteti mizhvo-yennoho periodu", *Shidnij svit*, No. 1, pp. 56–60. (In Ukrainian).

Kozyts'kyy A. (2010b), "L'vivs'ki skhodoznavtsi pershoyi tretyny XX stolittya", *Visnyk L'vivs'koho universytetu, Seriya istorychna*, Issue 45, pp. 389–410. (In Ukrainian).

Kozyts'kyy A. (2017), "Pol's'ke oriyentalistychne tovarystvo (1922–1939 rr.)", *Visnyk L'vivs'koho universytetu, Seriya istorychna*, Special issue, pp. 571–594. (In Ukrainian).

Kozyts'kyy A. (2018–2019), "Andzhey Gavrons'kyu (1885–1927): vyznachnyy polihlot ta orhanizator skhodoznavchykh studiy u L'vivs'komu universyteti", *Naukovi zoshyty istorychnoho fakul'tetu L'vivs'koho universytetu*, Issue 19–20, pp. 481–496. (In Ukrainian).

Kochubey Yu. (1999), "Slovo pro Omelyana Pritsaka", *Shidnij svit*, No. 1–2, pp. 6–19. (In Ukrainian).

Lysyy Yu. and Tarnavs'kyy R. (2021), "Merezha naukovykh pidrozdiliv filolohichno-istorychnoho ta filolohichnoho spryamuvan' humanitarnoho fakul'tetu universytetu Yana Kazymyru u L'vovi (1924–1939): struktura ta pratsivnyky", *Narodoznavchi zoshyty*, No. 3, pp. 606–614. (In Ukrainian). DOI: 10.15407/nz2021.03.606

Polotnyuk Ya. (1993), "Skhodoznavstvo u L'vivs'komu universyteti", *Shidnij svit*, No. 2, pp. 124–132. (In Ukrainian).

Radivilov D. A. (2013), "Ibaditskiye rukopisi LNU im. I. Franko: sbornik *as-Siy-ar al-'umaniyy-a*", in *Polyphonia Orientis. Do yuvileyu V. S. Rybalkina*, A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine, Kyiv, pp. 341–364. (In Russian).

Skhodoznavstvo i vizantolohiya v Ukrayini v imenakh: biobibliohrafichnyy slovnyk (2011), Matvyeyeva L. V. at all (eds), Compl. by Tsyhankova E. H., Kochubey Yu. M. and Vasylyuk O. D., A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine, Kyiv. (In Ukrainian).

Tarnavs'kyy R. B. (2020), *Narodoznavstvo u L'vivs'komu universyteti naprykintsy XIX – u pershiy polovyni XX st.: konteksty, dyskursy, naukovy zv'yazky*, Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya doktora istorychnykh nauk (spetsial'nosti 07.00.01 – istoriya Ukrayiny, 07.00.05 – etnolohiya), LNU imeni Ivana Franka, NAS of Ukraine, Instytut ukrayinoznavstva im. I. Kryp'yakevycha, Instytut narodoznavstva, Lviv. (In Ukrainian).

Felonyuk A. (2010), "Yevhen Zavalyns'kyy – pryzyabuty tyurkoloh (z istoriyi ukrayins'koho skhodoznavchoho osередku L'vova 1930-kh – pochatku 1940-kh rokiv)", *Ukrayins'kyy arkheohrafichnyy shchorichnyk*, Issue 15, pp. 298–323. (In Ukrainian).

Felonyuk A. (2013), "Neopublikovanyy narys Yevhena Zavalyns'koho pro pol's'ko-turets'ki vidnosyny u XV–XVII stolittiyakh", *Ukrayins'kyy arkheohrafichnyy shchorichnyk*, Issue 18, pp. 119–122. (In Ukrainian).

Felonyuk A. (2015), "Skhodoznavchi zatsikavlennya Omelyana Pritsaka u l'vivs'kyy period zhyttya (1936–1943 rr.)", *Naukovyy visnyk Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky*, No. 7, pp. 115–121. (In Ukrainian).

Ali Woronowicz i Mustafa Aleksandrowicz w Egipcie: materiały źródłowe i publicystyka z lat 1934–1938 (2019), Czerwiński G. and Maksimowicz E. (eds), Wydawnictwo Stowarzyszenia Absolwentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.

Encyclopaedia Iranica (2006), available at: <https://iranicaonline.org/articles/machalski-franciszek> (accessed February 12, 2022).

Encyclopedia. L'vivs'kyy natsional'nyy universytet imeni Ivana Franka (2011), Vakarchuk I. O. at all (eds), Vol. I, LNU imeni Ivana Franka, Lviv. (In Ukrainian).

Encyclopedia. L'vivs'kyy natsional'nyy universytet imeni Ivana Franka (2014), Vakarchuk I. O. at all (eds), Vol. II, LNU imeni Ivana Franka, Lviv. (In Ukrainian).

Hahn W. (1938), "Orientalizm Antoniego Langego: (z zarysem bibliografii). Franciszek Machalski, Tarnopol 1937 [recenzja]", *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, Vol. 35, No. 1/4, pp. 330–334.

Lewicki T. (1980), "Z dziejów orientalistyki lwowskiej", *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, Vol. 33, No. 4, pp. 188–190. DOI: 10.21906/rbl.1501

Olszowska K. W. (2018), "Orientalistyka lwowska i krakowska – dwa ośrodki naukowe oraz ich wzajemne powiązania", *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, Vol. 145/2, pp. 303–316. DOI: 10.4467/20844069PH.18.015.7817

Słownik biograficzny Tatarów polskich XX wieku (2016), Miśkiewicz A. (ed.), Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej, Najwyższe Kolegium Muzułmańskie, Białystok.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki (1957), Strelcyn S. (ed.), Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki (1966), Reychman J. (ed.), Vol. II, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki (1969), Reychman J. (ed.), Vol. III, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki (2015), Reychman J. (ed.), Vol. IV, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki (2010), Majda T. (ed.), Vol. V, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Szkice z dziejów polskiej orientalistyki (2013), Majda T. (ed.), Vol. VI, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

Р. Б. Тарнавський

Особливості підготовки магістрів-сходознавців в Університеті Яна Казимира у Львові

У статті уперше на основі архівних матеріалів з Державного архіву Львівської області комплексно проаналізовано специфіку підготовки магістрів-сходознавців у Львівському

університеті міжвоєнного періоду як основу формування наукових шкіл професорів З. Смогожевського, А. Клявека, С. Стасяка та В. Котвича.

Автор встановив, що ступінь магістра філософії в галузі орієнталістичних наук від часу його запровадження освітнім міністерством Польської Республіки (1927) і до осені 1939 р. у Львівському університеті здобуло 25 осіб (зокрема й провідні сходознавці М. Левіцький, Ф. Махальський, Л. Скужак, А. Кунст, Є. Завалинський). А ще деякі (зокрема, О. Прицак) працювали над здобуттям цього ступеня.

Стверджено, що підготовка магістрів у галузі орієнталістичних наук була комплексною – філологічно-історичною та охоплювала проблеми мовознавства, історії літератури, історії, етнографії, географії, філософії, релігієзнавства тощо. Обсяг представлення тієї чи іншої ділянки залежав від групи, яку обирав студент, – мовної (алтаїст М. Левіцький), історії літератури (семітологи Ю. Бер, Л. Гутман, І. Шенкер, індологи Е. Грубер, А. Кунст, М. Одерфельд) чи історії (дослідники історії Близького Сходу Я. Барух, Г. Бухман, А. Воронович, Р. Гюнсберг, Я. Зальц, А. Квеллер, Я. Клінгер, Н. Кудеш, Ф. Махальський, М. Штайнер, тюркологи С. Александрович, Є. Завалинський та Р. Здзенський, монголісти Р. Вільбах і В. Франц, індолог Л. Скужак).

Система магістерських іспитів сприяла поєднанню декількох галузей сходознавства під час фахової підготовки студента (наприклад, арабістики та іраністики, іраністики та індології, монголістики та тюркології, тюркології та арабістики), а підготовка магістерської роботи мала розвинути його вміння працювати з джерелами (зокрема, здійснювати їхній переклад зі східних мов, критично осмислювати отриманий матеріал), аналізувати історіографію, застосовувати різноманітні дослідницькі методи.

Ключові слова: сходознавство, ступінь магістра філософії в галузі орієнталістичних наук, Львівський університет, Зигмунт Смогожевський, Алексій Клявек, Стефан Стасяк, Владислав Котвич

Стаття надійшла до редакції 15.02.2022